

პ. კორნეიშვილი

გენიაშვილი

92 [ვხანკერინი, ბ]

ფრანკლინი

92
92
3-79-1

სურათით

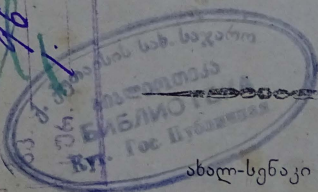
—•••—

~~საქართველოს~~ 1987

თარგმანი და გამოცემა

გურულ-იმერელისა

ნიგნაძე

ახალ-სენაკი

სტამბა ძმ. თავართქილაძეებისა

1898

10447
96
1
1403
520
96
123

Доволено Цензурою Тифлисъ 23 февраля 1898 г.

სიყრმე და სიყმაწვილე.

მრასი წლის უკან, ოკიანეს გაღმა, ამერიკის ერთ ქალაქს ბოსტონში, 17 იანვარს 1706 წლისა, არა მდიდარს მღებვარს იოსია ფრანკლინს შეეძინა მეჩვიდმეტე ვაჟი... ახალს ტვირთს არ შეუშინდა კეთილი მამა:

სანამ ცოცხალნი ვართ, ამბობდა ის თავის გუნებაში, პაწია შეეჩვევა ჭამასა, სმასა, სიარულს ა,ღვთის წყალობით, შეისწავლის კითხვასა, წერასა და შემდეგ არა უშავსრა-ქვეყანა ფართოა. ღვთის მადლით, უფროსები არ დამლუპვია და არც უმცროსი დამელუპება. ახალ-დაბადებულს დაარქვეს ბენიამენი.

მამა ბენიამენისა ყოველი შემთხვევით სარგებლობდა ჩაეგონებია შვილისათვის პატროსანი კანონები.

პატარა ბენიამენი აღრევე გამოიჩინებოდა თავისს ტოლ-ამხანაგებში. თითქმის ყოველგვარ თამაშობაში მოთავედ ითვლებოდა იგი.

ხშირად მოჰყვებოდა ბენიამენი შემდეგ ამბავს: „ჩვენ გვიყვარდა ტბაზედ თევზაობა, წისქვილის უკან და იქ. სადაც თევზებს ვიჭერდით, ისე გავზილეთ წყლის პირი, რომ იქაჟრობა მთლად ტლაპოდ გადაიქცა. რის გამო გავლა-გამოვლა გვიქირდა. მაშინ მე ურჩიე ამხანაგებს მოგვეყენა ის ადგილი და კი-

დღევანდელ მათ იქვე ახლო მოგროვებული ქვები ახალდაწყებულის შენობისათვის. საღამოზედ, როგორც კი წავიდნენ მუშები თავიანთ სახლებში, მაშინვე ქიანქველებივით წავესიეთ საქმეს. გვიჭირდა-ზოგიერთ ქვას ორი-სამი ძლივს მავათრევდით დანიშნულ ადგილამდე. როგორც იყო მთელი გროვა ქვისა გადმოვიტანეთ და ტალახიანი ადგილი დიდებულათ მოვფინეთ. მეორე დღეს მუშები ძლიერ გაოცდნენ, რომ ქვები ველარ ნახეს თავისს ადგილას. გამოგვძებნეს დამნაშავენი, გვიჩვილეს მშობლებთან და ჩვენც რიგიანად მოგვხდა“..

„ბევრი ვეცადე დამემტკიცებია მამა ჩემისთვის, რომ ჩვენი შრომა სასარგებლო იყო, მაგრამ მან მტკიცედ მიპასუხა: „თქვენ შეეხეთ სხვისას, ხელი შეუშალეთ სხვისს შრომას,—ეს უპატიოსნო საქციელია და, რაც უპატიოსნოა, ის არც სასარგებლოა.““

* * *

როგორღაც ბენიამენს გროშები გაუჩნდა. მიდის ის ერთხელ ქუჩაში და წინ შეეყრება ბიჭი, რომელსაც უბრალო სასტერნელი უჭირავს ხელში, იგი იმდენად გაიტაცა იმ სასტვენმა, რომ ყველა თავისი ფულები გაიმეტა იმისთვის.

მოვიდა სახლში, სიხარულით ფეხზედ აღარა სდგას, უსტვენს და უსტვენს გახარებული.

რა მიეცი ამ სათამაშოში—ეკითხებიან მას.

— სულ მივეცი რაც ფული კი გამაჩნდა. ეს ამბავი სასაცილოდ არ ეყოთ მამასა და ძმებსაც:

— იმ ფულებით ამისთანა სასტუდენტს ხომ ათს იყიდა კაცი!

და ისე აჯაფრებდნენ მისი „ძვირფასა“ ნავაქრით,“ რომ მან ბოლოს ძალა-უნებურად გადაადო იგი.

მთელს თავისს სიცოცხლეში ახსოვდა ბენიამენს მისი სასტუდენტი. დაინახავდა თუ არა, რომ კაცი კობტაობისა გამო მზად არის უბრალო რამესთვის გაიმეტოს უკანასკნელი თვისი შეძლება, ოღონდ კი ადამიანს თვალები აუხვიოს და მისს წინაშე უბრალო პატივი და დიღება მოიპოვოს, იტყოდა: — ჰეჰ, რა ძვირად ჰყიდულობს ის სასტუდენტს!

*
* *

რვა წლის ბენიამენი მისცეს სკოლაში. კითხვა მან ამ დროს უკვე იცოდა. კითხვა ისე პატარაობისას ესწავლა, რომ წერა-კითხვის უცოდინარი არც კი ახსოვდა თავის-თავი. ამჩნევდა რა მამა შვილის ნიჭიერებას, პირველად ჰფიქრობდა ემზადებია იგი სამღვდლოდ...

მაგრამ ორის წლის შემდეგ გადაიფიქრა. შეიძლება უფულოებასაც ხელი შეეშალა შესაფერი სწავლა მიეღებანებია შვილისათვის, მაგრამ, გარდა ამისა, როგორც ამჩნევდა მამა, შვილისათვის მღვდლობა ვერაფერი სასიამოვნო იქნებოდა.

ამ დროს იოსია ფრანკლინმა გააწყო პატარა საპნის სახარშავი, სანთლის ქარხანა და ფიქრობდნენეტა ვერ დაგვეხმარება ბენიამენი ქონის აღუღებაში და სანთლის ამოვლებაში?..

შაგრამ ამ გვარი ხელთსაქმნარი ბენიამენს სრულებით არ მოსწონდა. იგი ამ დროს მეზღვაური კაცების ცხოვრებით იყო გატაცებული. ხელთ იგდებდა თუ არა თავისუფალ დროს, მაშინვე ოკიანეს ნაპირისაკენ გარბოდა*). პატარა ბიჭი ცურავდა, როგორც თევზი. დიდს სიამოვნებას შეადგენდა მისთვის თავი ამოეყო ზღვაში, ცურვით იქნებოდა თუ ნავით. უყვარდა მას აგრეთვე რაც შეიძლებოდა შორს გასცილებოდა ნაპირს, მთელის გულ-მკერდით ესუნთქა ზღვის ჰაერი, ასულიყო რომელიმე ქვაზედ, რომელიც მოჩანდა წყლიდამ, ზედ მოეფინა გასაშრობად ტანისამოსი და ეცქირა წყლის დაუსრულებელ სივრცეში. შემოსძახებდა ამასთანავე რომელიმე ხალხურ სიმღერას და თან ჩაურთავდა საკუთარ სიტყვებს.

შველა ბოსტონელი მატროსები და მეთევზეები იცნობდნენ გამბედავს ბიჭუნას და კიდევ უყვარდათ იგი.

* * *

მეორე საღმერთებელი საგანი ბენიამენისა იყო

---

*) ქ. ბოსტონი ატლანტიკის ოკეანეს ნაპირზედაა გაშენებული

წიგნები. თუ მას ზღვაზედ ვერ ნახავდით. იმ დროს უეჭველად წიგნს უჯდა იგი. რაც უნდა დაღლილი ყოფილიყო, მანამ არ დაიძინებდა, სანამ რაიმეს არ წაიკითხავდა. განსაკუთრებით უყვარდა მას მოთხრობების კითხვა შესანიშნავ კაცების ცხოვრებაზედ.

* * *

ბენიამენის მამამ შენიშნა, რომ ბავშს ეძნელებოდა ქარხანაში მუშაობა და საკირო იყო მისთვის სწვა რაიმე საქმის გამონახვა. ამისათვის გააცნო მას სხვა და სხვა ხელობა... ბოლოს გადასწყვიტა მიეზარებია იგი თავისი უფროსი შვილის იაკობ ფრანკლინისათვის, რომელსაც გამართული ჰქონდა წიგნთ საბეჭდავი „სტამბა“ უფროსი ძმა უმცროსს არ ანებივრებდა. პირ-იქით მან აიყვანა ბენიამენი სასტიკ პირობების ქვეშე და შეიქმნა ჩხუბიანი, მკაცრი და ზოგჯერ კიდევ უსამართლო მეპატრონე.

პირობის ძალით ბენიამენი უნდა დარჩენილიყო ძმასთან ცხრა წელიწადი, სანამ ის არ შეიქნებოდა 21 წლისა: ამათში რვა წელი უნდა დაეყო შეგირდათ და ეცხოვრა ძმის სრულ ხარჯზედ, მაგრამ უჯამაგიროთ და მხოლოდ მეცხრე წელში მიიღებდა ჯამაგირს, როგორც ქარგალი.

ბენიამენმა მალე შეისწავლა ბეჭდვითი საქმე, ასე რომ კიდევ ვადააქარბა თავისს ძმას ამ ხელობაში, რის გამოც ძნელად ითმენდა ძმისაგან ლანძღვასა და ცემასა.

დაასრულებდა თუ არა ბენიამენი მისს ხვედრს სამუშევარს, გასწევდა ოთახში და მიუჯდებოდა თავისს საყვარელს წიგნებს... იაკობი უკან გამოუდგებოდა:

—სად წამოსულხარ შენ? იქ ქალაღლის ფურცლებია ასაწყობი და ეს კი აქ საკითხავად წამოჭიმულა!

—მე ჩემი საქმე გავათავე.

—კარგი, მაგრამ იმათ დაეხმარე, ვისაც არ გაუთავებია.

—მე რა სხვებზედ ნაკლები სამუშაო მქონდა მოცემული? თუ აღრე გავათავე ეს იმიტომ რომ დრო მინდოდა გადამერჩინა წიგნის საკითხავად.-.

—გასწი, გასწი! ბევრს ნუ ლაპარაკობ.

ამ გვარად დავობდენ ძმები თითქმის ყოველ დღე.

*
* *

საკითხავ წიგნებს ბენიამენი სადაც კი მოხერხდებოდა ყველგან შოულობდა. მას ჰყავდა ნაცნობი ბიჭები წიგნების მალაზიებში. ისინი ხანდახან ლამ-ლამობით აძლნვდენ წიგნს. სალამოს ჟამზედ, შეუდგებოდენ თუ არა მალაზიების დაკეტვას გადმოიღებდენ მისთვის თაროდამ რომელიმე წიგნაკს; მეორე დღეს, დილითვე, დაიწყებდენ თუ არა მალაზიების გაღებას, ბენიამენი უკვე მიუბრუნებდა წიგნაკს დაუსვრელსა და დაუჭუჭნელსა.

ძითხულობდა ის ლამ-ლამობით.

ერთმა მდიდარმა ვაჭარმა, რომელსაც ბევრი კა-

რგი წიგნები ჰქონდა. გაიგო, რომ ახალგაზდა ფრანკლინს დიდი სურვილი აქვს წიგნების კითხვისა. მან მიიწვია ყმაწვილი თავისს ოჯახში; აძლევდა მას წიგნებს და თან უჩვენებდა რომელი კარგია მისთვის და რომელი არა.

* * *

მრთ ამ წიგნთაგანში ბენიამენმა ამოიკითხა მსჯელობა, რომ ადამიანს არ შეჰფერის ცხოველების დახოცვა, მათი ხორცი კვება და გადასწყვიტა ხელი აცლო ხორცეულობისა და თევზეულობის ჭამაზედ და საზრდოდ მარტოკა მცენარეულობა. რძე და კვერცხი ეხმარა... მისი ძმა იაკობი უცოლო კაცი იყო და შინ არ სადილობდა. მუშეობიც აგრეთვე სადილობისას გაიფანტებოდენ, ვისაც სად ნებავდა, ბენიამენი სადილობდა მეზობლებისას, რომელთაც უფროსი ძმა ყოველ კვირაობით აკმაყოფილებდა მცირე სასყიდლით. ჯმე მივეცი ჩემს ძმას წინადადება ყოველ კვირაობით ხელზედ ეძლია ჩემთვის ნახევარი წილი იმ ფულებისა, რასაც იხდიდა ჩემს სადილში და არ ეზრუნა ჩემს შენახვაზედ, მოგვითხრობს ფრანკლინი: — ის იმ წამშივე დამეთანხმა. მალე მოვახერხე მე იმ ფულებიდგან ნახევარი გადამედო წიგნების საყიდლათ. მე ვირჩენდი აგრეთვე დროს საკითხავად. იაკობსა და ჩემს ამხანაგებსაც ცოტა დრო არ უნდებოდათ სადილის ჭამაში, მაგრამ ჩემგან რადიდს დროს მოითხოვდა ნაჭერი პური შემეჭამა,

თავისი საქამანდით, ორი კაკალი ხილი გადამეყლაპა და ერთი ჭიქა წყალიც ზედ დამეყოლებია! მე ყოველთვის მრჩებოდა თავისუფალი საათი გონების სავარჯიშოდ. სინჯა ბენიამენმა თვითონაც შეეთხზა, რაიმე. დასწერა მან ორი მოთხრობა ლექსათ: ერთი მათგანი მოგვითხრობდა, თუ როგორ დაახრჩო მღელვარე ზღვაში მაიაკზედ მსახური მოხუცი თავისი ორი ქალიშვილათურთ. მეორე— თუ როგორ დაატყვევეს მატროსებმა ზღვის ერთი ავაზაკი— „შავი წვერი“. იაკობ ფრინკლინმა საჩქაროდ დაბეჭდა ეს ნაკლები ლექსები და მათ გასასაღებლად თვითონ ბენიამენი გაგზავნა.

ეს ლექსები არა ერთხელ წარმოუთქვამს მას სიმღერით მისს ნაცნობ მატროსებთან. მოთხრობა მაიაკზედ ყარაულის ქალებითურთ დაღუპვისა მოაგონებდა ბოსტონელებს ნამდვილ შემთხვევას, რომელიც მოხდა იმ ხანებში ბოსტონის მახლობლად, ამიტომ ლექსები უცბად დაიყიდა.

ამ გარამოებით წათამამებულს ბენიამენს შეიძლება არც კი დაენებებია თავი ამგვარი ნაკლები ლექსების წერისათვის, მაგრამ მისდა საბედნიეროდ ეს ლექსები ჩაუარდა ხელში მამას, რომელმაც მეგობრულად აუხსნა შეილს მათი უვარგისობა

„ამ გვარად მე ამცილდა უბედურება გავმხდარიყავი უვარგისი „მოშაირე“— ამბობდა შემდეგ ბენიამენ ფრინკლინი

* * *

თუმცა მამა უშლიდა თავისს ნიჭიერს ვაჟს ლე-

ქსების თხზვას, რაც სრულად არ ეხერხებოდა მას, სამაგიეროდ აგონებდა შეესწავლა ლაპარაკი და წერა აზრიანად და ნათლად.

ბენიამენს ამხანაგიც ჰყავდა მისებრ წიგნებისა და მსჯელობის მოყვარე. ერთხელ მათ შორის ჩამოვარდა მსჯელობა: ფრანკლინი თავისას ამტკიცებდა. მეგობარი თავისას... იდავეს, იდავეს... ვერათრის გადაწყვეტა ვერ მოასწრეს. ერთმანეთის ნახვა არ შეხვლათ, ამიტომ გამართეს მიწერ-მოწერა. ეს წერილები ჩაუარდა ხელში მოხუც ფრანკლინს.

—შენ სტამბაში ხშირად გაქვს საქმე მცოდნე კაცების ხელნაწერებთან—უთხრა მან თავისს შვილს.— ამიტომ მართლწერა შენს წერილებში უფრო დაკულია, მაგრამ აზრებს შენი მეგობარი უფრო ნათლად ხატავს და შენზედ უკეთ წყობილიადაც გამოჰყავს.

და დიდხანს ესაუბრა მახედ—თუ რა ნაკლულე-ვანება აქვს მისს წერილებს.

ბენიამენმა გადასწყვიტა გაესწორებია ენა და ბევრიც იშრომა ამაზედ:

წაკითხავდა რა დიდის დაკვირებით ერთ რომელიმე კარგის ენით დაწერილს გვერდსა, ცდილობდა წიგნში ჩაუხედავად. წაკითხულს მოჰყოლოდა; შემდეგ შეადარებდა თავისს სიტყვებს ნამდვილთან ჭ დაუკვირდებოდა—თუ რა მოაკლო, ან მიუმატა, თავისს მხრით, უადგილოდ? რა სიტყვა გაურკვეველად გაუგებრად?

შოველს ღონისძიებას ხმარობდა ისე ელაპარაკნა ადამიანთან, რომ მისი ლაპარაკიდან რაიმე აზრი გამოსულიყო.

იმან მალე შეიგნო, რომ ამისათვის საჭირო იყო მოთმინებით მოესმინა რასაც ადამიანები ლაპარაკობენ; ჩაკვირვებოდა იმ აზრებსაც კი, რომელნიც პირველ გაგონებაზედ სიმართლეს მოკლებულნი გვეგონია: თითოთ არავისთვის „დაეცო პირი“ ამ გვარი უხვირო სიტყვებით როგორიც არის: „სულელი ხარ შენ, ჩემო ძმაო!“ „რა შენი ჭკუის საქმეა ეს!“ „არაფერი არ იცი შე საწყალო!“ შენ გიჯობს ყური დამიგდო რაც მე გითხრა“!

ფრანკლინი დარწმუნდა რომ მოუხეშავი სიტყვა-პასუხით ვერავის მოაჭკვიანებდა: თუ ვინმე მსჯელობის ხასიათზე არ არის ან არა სცალია, - უმჯობესია თავი ანებოს მას, მაგრამ თუ მსჯელობაში შედიხარ, საჯე მოთმინებით და თავდაჭერით, და, რაც უმთავრესია, დაყინებით თავის გამარლტებას ნუ ეცდები. ვინც მართალია ბოლოს გამოჩნდება. შეიძლება ერთიც და მეორეც ცდებოდეს, სიმართლე კი იქ აღმოჩნდეს, სადაც არც ერთი არ ელოდა.

შოველ მსჯელობას სახეში უნდა ჰქონდეს გულდამშვიდებით საქმის გარჩევა და სიმართლის გამოკვევა.

ამ გვარი მსჯელობა არავის არ აწყენინებს და არც წააჩხუბებს ერთმანეთს. თვითოეული მათგანი ამ გვარი მსჯელობიდან რაიმე ახალს აზრს შეითვისებს.

ბენიამენს ტყუილად არ უშრომია. მან მალე შეისწავლა გარკვეული, აზრიანი და წესიერი ლაპარაკი. ამიტომ ყოველთვის ყურადღებით უსმენდნენ მას, კარგი განწყობილებაც ჰქონდათ მასთან და მისს გონიერს დარიგებას არაოდეს არ ეწინააღმდეგებოდნენ.

* * *

ძმა ბენიამენისა, იაკობი, თავისს სტამბასთან გაზეთსაც სცემდა. სტამბის კარებთან იგი პოჯლობდა პატარ-პატარა სტატიებს, ერთი და იმავე ხელით დეწერილს. ეს სტატიები მას მოსწონდა და კიდევ დაბეჭდა თავისს გაზეთში. არა ნაკლებად მოიწონა ეს წერილები მკითხველმა საზოგადოებამაც და დიდი მითქმა-მოთქმაც აღძრა მთელს ბოსტონში.

ერთ საღამოს როგორღაც თავი მოიყარენ იაკობისას რამდენიმე მეგობრებმა და მათ შორის მოხუცი ფრანკლინიც მოხდა. იქვე იჯდა ბენიამენიც. ჩამოაგდეს ლაპარაკი ამაზედ თუ იმაზედ ..

— ვინ არის ის, იაკობ, შენს გაზეთში ხელ-მოუწერელად წერილებს რომ უშვებს? ჰკითხა ერთმა სტუმართაგანმა.

— დიდებული სტატიებია! ჩაუროთო მეორემ.

— წარმოიდგინეთ რომ არც მე ვიცი ვინ არის იმ წერილების დამწერი—უპასუხა იაკობმა.

— რას ამბობ, კაცო!

— ნეტა ვინ უნდა იყოს!?

— მე მივხვდი მგონი, სთქვა იქვე მჯდომმა მეათთიაქემ, იმას უნდა სწერდეს ჩემი მეზობელი სმიტი.

ტყუილად კი არ მიჩვენდა ის იმ სტატიების წაკითხვას და მართლაც რომის გემოზედაა დაწერილი. ხელს თუ არ აწერს ეს იმიტომ, რომ მას უამისოდაც ბევრი პტერი ჰყავს სიმართლისათვის.

—სმიტი?

—ღიახ, ღიახ, ის უნდა იყოს-დაეთანხმენ სტუმრები-

—სრულიადაც არა!—მოულოდნელად წამოიძახა ბენიამენმა თავისი კუნჭულიდამ.

შველანი ბენიამენს შეაცქერდენ ის ამ დროს გაწითლდა და თვალები აენტო...

—ალბათ, შენ შეგინიშნავს იმ წერილების შემომგდები?—ჰკითხა იაკობმა.

—რატომ მე არათფერი გამაგებინე?

—მე არათფერი ამგვარი არ შემიმჩნევია-მიუგო ბენიამენმა.

--თუ სხვებზედ მეტი არა იცი რა, არათფერი შენი საქმეა უფროსების ლაპარაკში ჩარევა—მკვახედ შენიშნა ძმამა!-გაჩუმდი ანდა გამეცალე აქედგან.

ძმის უწესო ქცევამ მოთმინებიდგან გამოიყვანა ბენიამენი:

—მე კარგად ვიცი რასაც ვლაპარაკობ. სმიტს.. კი არ დაუწერია ის სტატიები, არამედ... მე!

სტუმრებმა ერთმანეთს გადახედეს.

—ხუმრობ, ბიჭო, შენ!—შენიშნა მოხუცმა ფრანკლინმა.

—ანდა სტყუი?—დაუმატა იაკობმა.

—არც ვხუმრობ და არცა ვსტყუი,—გადაქრით

მიუგო ბენიამენმა და კიდევ გავიდა ოთახიდან.

პრ გასულა ერთი წუთი, რომ ბენიამენი ისევ დაბრუნდარვეულებით ხელში, დასდო იმათ წინ სტოლზედ და უთხრა:

— აი შავებიც, აბა შეადარეთ!

სტუმრებმა ერთხმად მიულოცეს ახალ-გაზრდა მწერალს წარმატება.. მეორე დღეს ეს ამბავი მთელმა ბოსტონმა გაიგო.

ამ დროს ბენიამენი იყო მხოლოდ თხუთმეტის წლისა.

* * *

ბენიამენს მალე მიეცა შემთხვევა დაეკრდია ძმასთან პირობა. გაზეთში იაკობმა დაბეჭდა სტატია „ფარისეველთა“ წინააღმდეგ, რომლებსაც უწოდებდა: „მგლები ცხვრის ქურქში გახვეულნი.“

მერმე აწერილნი იყვნენ თვით „მგლები“. მრავალმა „საპატიო პირებმა“ ქ. ბოსტონის მმართველებმა, იცნეს თავიანთი თავი ამ აწერილობაში და იაკობი რამდენიმე კვირით ციხეში ჩასვეს. გარდა ამისა მას აუკრძალეს გაზეთის გამოცემა.

რომ სთქვას კაცმა, გაზეთის საქმე კარგად მიდიოდა, შემოსავალიც შემოჰქონდა.. რა უნდა ექნათ? შინაური რჩევით გადასწყვიტეს გაზეთი გადაეცათ ბენიამენისათვის.

მაგრამ კანონის ძალით, გაზეთის გამომცემლად შეიძლება და ნივთიერად უზრუნველ-ყოფილი, კაცი, რომლისთვის სხვისი სწავლება და ხელ-

მძღვანელობა არ იქნებოდა საჭირო. იაკობმა შეშალა პირობა ძმასთან.

შთანხმობა მათ შორის მაინც არ შეწყდა. იაკობს ჩვეულებრივ უფროსობა უნდოდა, ბენიამენს კი სურდა გაზეთის საქმე წაეყვანა თავისებურად... და გამოუცხადა ძმას, რომ მასთან აღა' დადგება და სხვა ადგილს მოიძებნის.

იაკობმა მამასთან უჩივლა, ჩამოიარა აგრეთვე ქ. ბოსტონის სხვა მესტამბეებიც და იმდენი ცუდი ჩაულაპარაკა იმათ თავისს ძმაზედ, რომ ბენიამენს მამისგანაც ბევრი რამ საწყენი შეხვდა და ბოსტონშიაც ადგილი ვეღარ იშოვა.

მაშინ, ერთი მისი მეგობრის რჩევით, მან გადასწყვიტა გაეყიდა რამოდენიმე წიგნი და ამონაგები ფუტრებით გასულიყო სამშობლო ქალაქიდგან და ეცადა თავისი ბედი უცხოადგილზედ. მას ეშინოდა მამას არ დაეკავებია იგი, ამიტომ ყველა თავისი ნათესავების გაუგებრად ჩაჯდა გემში, რომელიც 300 ვერსის მანძილზე უნდა წასულიყო ქალაქ ნიუიორკში...

ნიუიორკშიაც ვერ იშოვა ფრანკლინმა სამუშაო და გასწია კიდევ იქით ას ორმოცდა ათი ვერსი—ქალაქ ფილადელფიაში.

* * *

ზადასვლ-გადმოსვლა მაშინდელ დროში ისე ადვილი არ იყო, როგორც ეხლაა, ჩვენს დროში...

და ბენიამენმა ბევრი გაქვირება გრმოიარა გზაში: მიაღწია მან ფილადელფიაში თითქმის უფულოთ. შერჩა მას ჯიბეში, ჩვენი ფულეებით რო გამოგებატოთ, მხოლოდ ორი მანეთი.

მოგზაურობაში ბენიამენმა უარყო პირობა მარტოკა მცენარეულობით ესაზრდოებიან თავი. ეს მოხდა ასე:

მრთ ნავთსადგურზედ მატროსებს დაეჭირათ ბევრი ვირ-თევზა და მოინდომეს მათი შეწვა... დაუწყეს წმენდა, ფატრვა... ვირთევზას კუქში დაინახა ფრანკლინმა ბევრი წვრილი თევზები..

.. „აი რა!—დაფიქრდა იგი:—თევზი თევზსა სჭამს.. ადამიანმა რისთვის არ უნდა იხმაროს თავისს საზრდოდ?“ და რქვე გაიხსნა თევზითა.

II

ფრანკლინი თავისთავის აზარა

„ი როგორ აგვიწერს თვითონ ფრანკლინი თავისს ჩასვლას ფილადელფიაში:

„ ჩამოვედი მე სამუშაო ტანისამოსით. გარდა ამისა ისიც მთლად ტალახში იყო დასვრილი. ჩემი ჯიბეები გატენილა იყო წინდებითა ჭ საცვალი პერანგებითა, ქალაქში ერთსაც არავის ვიცნობდი, არ ვიცოდი აგრეთვე სად დავბინავებულებიყავი, გაწვალებული მგზავრობით, უზომოდ დაღლილი ნიჩბების სობით, უძილო ღამეებით, მე თან მშიერიც ვიყავი,

1703

520

1703

ფული კი სულ ცოტა მქონდა. ცოტა მენავეებს მივეცი, რომლებთანაც დავასრულე უკანასკნელი მგზავრობა. მათ თუმცა არ უნდოდათ აეღოთ ჩემგან რაიმე, რადგან მე მგზავრობაში გაჭირების დროს მათი მარჯვენა ხელი ვიყავი — ქარიშხალიან ღამეში ვეხმარებოდი ნაჩბების სობაში — მაგრამ მე დაუჭინე აეღოთ ჩემგან ფული.“

„დავადეგი პირველს შეხვედრილს ქუჩას, შეუხვიე მებულკესთან, დავუდე დახლზედ გროში ფული და ვთხოვე მიეცა პური. ჩემდა გასაოცად, მე ერთი პური კი არ მომცეს, როგორც ბოსტონში იძლეოდენ იმავე ფულად, არამედ სამი. ორი პური აქეთ-იქეთ ილღიაში გამოვიდევი, მესამეს კი ჭამა დაუწყე. ასე გავიარე რიდის სახლის პირდაპირ, რომლის ქალიშვილი ამ დროს კარებში იდგა. ჩემმა სასაცილო გარეგნობამ ძალა-უნებურად მიიპყრო მისი ყურადღება. როგორც გაიგებთ, შემდეგ თვითონ ეს ქალი შეიქმნა ჩემი ცოლი.“

„ჩაღუხვიე მდინარისაკენ, დავლიე ცივი წყალი თუ არა, იქვე ნაპირზედ დავინახე ქალი ბავშვითურთ, რომელიც ფრლადელთაში ჩემთან ერთად ჩამოვიდა ნავით და ეხლა ელოდებოდა მოხერხებულ დროს-განეგრძო მგზავრობა. მე, შევჭამე რა ერთი პური, საკმა რისად გავძეხი და დანარჩენი ორი პური მივაწოდე იმ დედაკაცს.“

„მოვლანიერდი თუ არა. გავსწიე ისევ ზევით. ავედი ქუჩაზე და ვხედავ დიდძალი ხალხი მოდის. ყველანი სუფთად ჩაცმულნი იყვნენ და თითქო

ერთი სახლისაკენ მიეშურებოდენ. მეც თან დავედევნე. აღმოჩნდა რომ ეს კვაკვერები ყოფილან და ეხლა იკრიბებოდენ თავიანთ სამლოცველოში“ ...

შინ არიან კვაკვერები? კვაკვერები არიან ქრისტიანები, რომელთაც განსაკუთრებითი მიდრეკილება აქვთ.—მათი ხასიათის შესახებ შეგვიძლია ვსთქვათ, რომ ისინი მეტად მკაცრი ზნე-ჩვეულებისანი არიან, ყველას დაურიდებლად ეუბნებიან „შენ“, ჩაცმა-დახურვა უბრალო იციან, ქეიფი და დროის გატარება არ უყვართ.

„სამლოცველოში მეც შევედი“,—განაგრძნობს ფრანკლინი თავისს ამბავს.— „შემომსვლელნი ჩუმად სხდებოდენ სკამზედ და ეძალევიოდენ სარწმუნოებრივს ჭიქრებსა. დავჯექი მეც... და რადგან წინაღამის უძინარი ვიყავი, კარგა ღონ ივრად მიმეძინა! როცა ხალხმა დაშლა იწყო, ვიღამაც დიდის მორიდებით გამაღვიძა. ამნაირად კვაკვერების სამლოცველო იყო პირველი სახლი, რომელშიაც ფეხი შევდგი ანუ-უკეთ რომ ვსთქვათ—რომელშიაც გამოვიძინე მე ფილადელფიაში ჩასვლისას“.

მართმა ახალგაზდა კვაკვერმა უჩვენა მგზავრს იათი სასტუმრო, სადაც სან გაითია ღამე. მეორე ღღეს, როგორც კი ცოტათი თავისი ტანისამოსი რიგში მოიყვანა, გასწია სამუშაოს საშოვნელად.

* * *

ფრანკლინმა მოახერხა ადგილის შოვნა კეიმერის

წიგთ-საბეჭდავში, დასადგომი ბინა კი მისცეს თვით იმ რიდის სახლში, რომლის კარებთან მდგომმა ქალი-შვილმა პირველად დაინახა ქუჩაში მოხეტიალე ფრანკლინი, რომელსაც ორი პური იღლიაში ჰქონდა ამოდებული და მესამეს მადიანად შეეჭკვოდა

ახალგაზდებს მალე შეუყვარდათ ერთმანერთი... მაგრამ როგორც ფრანკლინი ისე სასძლოც იყო მხოლოდ თვრამეტი წლისა. მოხუცი (რიდი) ურჩევდენ ქორწილი არ დაეჩქარებათ, რადგან საქარო იყო ფრანკლინი საიმედოთ მოწყობილიყო. მუშაობდა ის კეიმერთან წესიერად და კეიმერიც ფასს სდებდა მისს შრომას, რადგან თვითონ მას ამ საქმისა ძალიან ცოტა გაეგებოდა.

* * *

შამისოდაც, ნაკითხაობა ფრანკლინისა, მისი ზედმიწევნილი ზომიერება საქმელში, დროს გატარებაში, მისი ჭკუა, მოხერხებული და უწყინარი სჯაბაასი, მისი სასიყვარულო, მაგრამ არა პირმოთეობითი — ქცევა, ძალა უნებურად იპყრობდა საზოგადო ყურადღებას.

ცნობა შესახებ იმისა თუ სად და როგორ ცხოვრებდა ბენიამენი, შემთხვევით მიუვიდა მისს სიძეს ზღვაოსანს გოლმსსა. გოლმსმა მისწერა წარიღი ცოლის-ძმას და უამბო, თუ როგორ სწუხდენ ბენიამენზედ მისი მშობლები.

ბენიამენმა დაწვრილებით და გულწრკველათ აუ-

წერა გოლმსს. თავისს წერილში, თუ რამ აიძულა იგი მიეტოვებია სახლ-კარი.

მრთხელ გოლმსს როგორღაც შეუხვდა მუსაიფში გზავნიანა ეს წერილი ფილადელფიის გუბერნატორის კეიტისათვის. გაიგო თუ არა, რომ ის (წერილი) თვრამეტის წლის მუშის ნაწერია, კეიტი მეტის მეტად გაკვირდა და გადასწავიტა გაცნობოდა ფრანკლინს.

ბაცხარებული მუშაობაა კეიმერის საბექდავში.. უცბად დაინახეს—ქუჩაში მოდის გუბერნატორი, უცებ გადმოუხვია პირდაპირ საბექდავისაკენ. კეიმერმა იფიქრა: გუბერნატორს ალბათ შესაკვეთი საქმეები აქვს და იმიტომ მოდის ჩემთანო. სწრაგად ჩამოვიდა ძირს კიბეზედ და კარებში შეეგება პატივისცემ სტუმარს.

—მუშაობს თქვენთან ბენიამენ ფრანკლინი? ჰკითხა გუბერნატორმა.

—როგორ არა, ბატონო!

—მე მსურდა მისი გაცნობა.

დაუძახეს ბენიამენს. კეიტმა დაუწყო მას მოსვრება და სასიყვარულო მუსაიფი.

კეიმერი გაკვირვებული შეჰყურებს

„წავიდეთ იმ სასტუმროში—ეუბნება გუბერნატორი ფრანკლინს!—იქ ჩვენ უფრო კარგად მოვილაპარაკებთ“...

ბამოვიდა კეიტი და ფრანკლინიც გამოჰყვა. სასტუმროში გუბერნატორმა უბრძანა მოეტანათ ერთი ბოთ-

ლი კარგი ღვინო და ბენიამენიც გვერდით მოისვა.

— ფილადელფიაში ერთი ხეირიანი საბეჭდავი არ არის—უთხრა კეიტმა.—ვერ გამოაწყობთ თქვენ საკუთარს სტამბას?

— მე საშვალეა არა მაქვს უბასუხა ფრანკლინმა.

— ნურათერს გააგებინებთ თქვენს აღას; მე რო გირჩიო ისე მოიქეცი: გამოეწყვე მშობლების სანახავად, მე მოგცემ წერილს მამა თქვენთან და ვუამბობ თქვენს მშვენიერს ყოფაქცევას—შეურიგდით ოჯახობას. — შეიძლება მამამ აღმოგჩინოს შემწეობა პირველ მოწყობისათვის, გაემგზავრეთ ინგლისში, იქ დაჰყევი რამოდენიმე ხანი საუკეთესო საბეჭდავებში, ზე შეისწავლეთ თქვენი საქმე ჩინებულად. მე მოგცემ წერილებს ჩემს მეგობრებთან და ძველ ნაცნობებთან, ისინი თქვენ დაგეხმარებიან პირველ ხანებში. ინგლისშივე იყიდით საჭირო, საუკეთესო მასალას და ისე დაბრუნდებით, მანამ კი მე აქ ბევრს სამუშაოს დაგიმზადებ..

ფრანკლინმა არ იცოდა როგორ გადაეხადა მადლობა ამ კეთილი კაცისათვის. ჩქარა გამოეწყობო ბოსტონში წასასვლელად.

წასვლამდე კეიტმა კიდევ რამდენჯერმე მიიპატიჟა ბენიამენი სადილზე და ყოველთვის დიდის პატივით ეპყრობოდა მას.

* * *

ბენიამენი ჩამოვიდა შინაურებთან... ყველამ დიდის სიხარულით მიეგება მას, გარდა იაკობისა, ეს

უკანასკნელი ხელის ჩამოსართმევადაც არ მისულა ძმასთან.

ბენიამენი თვითონ წავიდა სტამბაში.

„მე სანამ ძმასთან ვმუშაობდი—მოგვეთხოვს იგი — არაოდეს არ ვყოფილვარ ისე ლამაზად ჩაცმული როგორც ეხლა: თავიდან ფეხებამდე სუფთად, მშვენიერი მაუდის ტანისამოსითა ვიყავი მორთული. ამავე დროს მე საათიც მქონდა და ჯიბეში ფულელებიც საკმაოდ მედო“.

„ძმას ჩემი ნახვა არაფრად გახარებია. ერთხელ რაღაც გულ-გრილად ამხედ-დამხედა თავიდან ფეხებამდე და ისევე განაგრძო მუშაობა“.

„მაგრამ მუშები მაშინვე გარს შემომხევიენ და ცნობის მოყვარეობით მეკითხებოდენ თუ-სადა ვცხოვრობ, როგორია ის მხარე, სადაც მე დავბინავდი? სინჯავდენ ჩემს საათს. გამოთხოვებისას მე ვაჩუქე მათ ვერცხლის ფული, რომ ჩემს სახელზე გადაეკრათ. . . ძმა კი ამ დროს გაბუტული და გაჩუმებული იყო თავისთვის. მალე მეც გავვეცალე“.

თურმე ჩემი სტურობა ვერაფრად ესიამოვნა ძმას. როდესაც დედამ ჩამოაგდო ლაპარაკი ჩვენი შერიგების შესახებ, იაკობმა უპასუხა“.

„თავისს კარგს მდგომარეობას განგებ აჩენდა ეს ჩემი მუშების წინ, რომ მიუაღიერებია იმათ თვალში ჩემი საქმე; მე თავის დღეში არ ვაპატიებ მას ამ გვარ საქციელს.“

„იაკობი ტყუილად მემდუროდა—მე“ *)

ზრანკლინი განაგრძნობს თავისს ამბავს: „მამამ წაიკითხა კეიტის მონაწერი წერილი და შენიშნა:“
„—სუსტი ჭკუის კაცი უნდა იყოს ის თქვენი გუბერნატორი. როგორ უნდა მიენდოს ამოდენ ასაქმე შენი წლოვანების კაცს!“

*) ეს სამწუნარო აშლილობა ძმებთ შორის გათავდა მხოლოდ ბევრი ხნის შემდეგ: ბენიამენმა, როგორც დავინახავთ, კარგი ძალი ქონება შეიძინა. იაკობმა ცოლი შეირთო და ბავშვებიც შეეძინა: ერთი ბიჭი და ორი გოგო.

გააკო ბენიამენმა, რომ ძმა ძლიერ ავათა, და საჩქაროდ გაეშურა ძმისათან ბოსტონში.

ეხლა კი მეგობრულად შეხვდენ ერთმანეთს. რა მოხარული ვარ შენი ნახვისა, ბენიამენ, ეუბნებოდა—იაკობი. მე ვშიშობდი ვაი თუ შენთან შეურიგებელი მოკავჯე მეთქი.

ბენიამენი არწმუნებდა ავადყოფ ძმას, რომ დიდი ხანია შერიგებულა მასთან თავის გულში და როგორმე უნდოდა დაეფარა ყველა უსამოცნება, რაც წასრულ წლებში მიაყენა მას იაკობმა—შენ არაფერი გაქვს დასაფაკრი—აღელვებით უთხრა იაკობმა. დანაშაული მე ვიყავი, მაგრამ შენ თუ ნამდვილად მომიტყევე ნუ დაგდებ ჩემს ვაჟსა, ცოლს ღმერთმა შეაძლებინოს ქალიშვილების მოვლა. ბაჭი კი ცხრა წლია—წაიყვანე შენს სტამბაში აწავლე და ჭკუაზე დააყენე

—მაზედ ნუ სწუხარ—გააწყვეტინა ბენიამენმა ძმას—პირობას გაძლევ: თუ შენ მართლა მოკვდები, მანამ შენი ბავშვები თვენზე დადგებიან მე მათ მამობას გაუწევ.

იაკობმა მაგრად ჩაიკრა ძმის ხელი.

ბენიამენმა ახსრულა თავისი სიტყვა. როდესაც, რამოდენიმე თვის შემდეგ, იაკობი მოკვდა, მან წაიყვანა მისწული და არაფრით არ არჩევდა თავის საკუთარი შვილებიდგან.

მოხუცებულმა მისწერა მაგიერი წერილი გუბერნატორს: მადლობას უძღნივდა ჩემი პატივსცემისათვის, მაგრამ ფულით შემწეობის აღმოჩენაზედ კი ვარს უცხადებდა, რადგან, მისი აზრით, ძლიერ მოუშზადებლათ მთვლიდა ისეთი საქმისათვის, რომელიც მოითხოვდა დიდს ხარჯებს“.

* *
*

მიუხედევად ამისა, ბენიამენი მაინც გაემგზავრა ინგლისში. ფრანკლინის აზრი მართალი გამოდგა. კეიტი მართლაც არ დარჩა საიმედო კაცი: ბევრი რამ დაჰპირდა ბენიამენს და ვერც ერთი ვერ შეუსრულა.

სანამ ხომალდი მოეწყობოდა ინგლისში წასასვლელად, რამდენჯერმე მიაკითხა მას წერილებისათვის. — ჰო, ჰო, თქვენ ნუ სწუხდებით! გექნება თამ დროსათვის!

— ეუბნებოდა გუბერნატორი ყოველთვის.

ბი კიდევ უნდა ჩაჯდეს ხომალდში. ერთხელაც შეიბრინა ფრანკლინმა თავისს მფარველთან. გამოდას კეიტის მდივანი და ეუბნება:

— გუბერნატორი ბოდიშს იხდის, რომ არ შეუძლია თქვენთან გამჯავლო. იმას ბევრი საქმეები აქვს ეხლავე გამოსაწყობი ინგლისში გასაგზავნად ამავე ხომალდით. სხვათა შორის უნეს წერილებსაც სწერს. ყველა ესენი ერთად გადაეცემა კაპიტანს ხომალდის გასვლამდე. გუბერნატორმა გისურვათ კეთილი მგზავრობა.

მართლაც, კაპიტანს მალე მოუტანეს გუბერნატორისაგან ქალაქდებითა და წერილებით სავსე ყუთი ინგლისში მისატანად.

— არ შეიძლება ჩემი შესახები წერილი გამოვარჩიო?

— დაეკითხა ფრანკლინი კაპიტანს.

გზაშიაც მოესწრებით — უპასუხა კაპიტანმა.

პიტანეს ლუზა. ხომალდი გავიდა ნავთსადგურიდან. აი მიადწიეს კიდევ ინგლისის ნაპირს. კაპიტანმა აუსრულა დაპირება ფრანკლინს: გაუხსნა გუბერნატორის წერილებით სავსე ყუთი. • მაგრამ ფრანკლინის შესახებ ერთიც არ აღმოჩნდა!

ამნაირად მან ამოჰყო თავი უცხო მხარეში, სადაც ერთი ნაცნობიც არა ჰყავდა.

შემდეგში ფრანკლინს უამბეს: „კიდევ რო ჰქონებოდა წერილები კეიტისაგან, მაინც დიდს ვერათფერს დაეხმარებოდა მასო. კეიტმა იმიტომ ირჩია ამერიკაში სამსახური, რომ ინგლისში ძლიერ ცუდი სახელი დაიმსახურა, როგორც უთადარიგო კაცმა. მას არავინ ენდობოდაო.“

*
*
*

ფრანკლინმა, მაინც, მალე მოახერხა ადგილის შოვნა ლონდონის*) საუკეთესო წიგნთსაბეჭდავეებში, გააუმჯობესა თავისი ცოდნა, გაიცნო რიგიანი

---

*) ლონდონი — ინგლისის სატახტო ქალაქი.

კაცები და საზოგადო ყურადღებაც დაი-
მსახურა. ბოლოს, წლინახევრის შემდეგ, ერთმა
მდიდარმა ვაჭარმა, დენგამმა, შეუკვეთა მას და
ბრუნებულოყო ისევ ფილადელფიაში და მიეღო მისი
მაღაზიის გამგეობა. ფრანკლინი დაეთანხმა დენგამის
წინადადებას და მასთან ერთად დაბრუნდა ამერი-
კაში. ამგვარად ფრანკლინი კიხალამ ვაჭარი შეიქმნა,
მაგრამ, არ გასულა ნახევარი წელიწადი, რომ
დენგამი მოკვდა. ფრანკლინს მან უანდერძა
კოტაოდენი ფული... მაგრამ ადგილი კი
დაეკარგა .

ფრანკლინი არამც თუ წინანდელს საქმეს დაუ-
ბრუნდა, არამედ უწინდელს აღასაც. კეიმერმა
საჩქაროდ მიიწვია იგი თავისს სტამბაში და დიდი
ჯამაგირიც დაუნიშნა. ფრანკლინს გარდა კეი-
მერის საბეჭდავში ძუშები ბევრი იყო, მაგრამ არც
ერთმა მათგანმა ხეირიანად საქმე არ იცოდა. ფრან-
კლინს უნდა ესწავლებია მათთვის. იგი გულ მოდ-
გინედ შეუდგა მათი სწავლების საქმეს: სულ მოკლე
ხანში მან კარგად შეასწავლა იმათ ბეჭდვითი საქმე,
ამიტომ თვითონ ფრანკლინი დიდი საჭირო
არ იყო. მაშინ კეიმერმა შორიდგან დაუწყო ლაპა-
რაკი ფრანკლინს, რომ ის ვითომ ძალიან დიდს ჯა-
მაგირს იღებს და სხვა...

ფრანკლინმა გადასწყვიტა გაცლოდა მას.

იმავე დროს კეიმერის ერთმა შაგირდთაგანმა,
შეძლებული მშობლების პატრონმა, მერედიტმა

ურჩია ფრანკლინს გაღეოთ მათ, საამხანაგოდ. (საკუთარი) საბეჭდავი, გასავალიცა და მოგებაც შუა გაეყოთ. მერედიტის მამამ დიდის სიამოვნებით მისცა მათ ფული პირველ მოწყობისათვის, რადგან იცოდა ფრანკლინი კარგად წაიყვანდა საქმეს; კიდევ მოვიდა ფრანკლინთან და მადლობა გამოუცხადა იმისთვის, რომ მან თავისი მაგალითით, და ჩაგონებით გადააჩვია მისი შვილი ღოთობას, ობრობას და, პირიქით შეაყვარა მას შრომა.

მაგრამ ახლოგაზდა მერედიტს არათრად მოსწონდა სტამბაში მეცადინეობა. ის აღიზარდა მუშაკაცის ოჯახში; მას მოსწონდა უფრო სოფლის ცხოვრება და, ამის გამო, მალე მისცა წინადადება ფრანკლინს დაეხსნა მას მთელი წიგნთ—საბეჭდავი. ფრანკლინი დაეთანხმა იმ პირობით, რომ ნაწილ—ნაწილად გადაეხადა ამ საქმეში მერედიტის მიერ დახარჯული ფული. შემდეგ ამისა ფრანკლინი შეიქმნა სრული პატრონი სტამბისა.

* * *

შილადელფიაში უკვე არსებობდა ორი საბეჭდავი. ყველა საუკეთესო საქმეები მათ ჰქონდა აღებული; ფრანკლინს კი საშვალეობა ცოტა ჰქონდა... პირველად ძალიან უჭირდა, მაგრამ გულს მაინც არ იტეხდა. ის არამც თუ მეპატრონე შეიქმნა სტამბისა, არამედ თვით უერთგულესი მუშაც: გათენებამდე დგებოდა, ყველაფერს თვითონ უკვირდებოდა, არავითარ შრომას არ ითაკილებდა, არა ერთხელ უნა-

ხვენ ფრანკლინი, როცა ის მიაგორებდა საღმე საწყობში ნაყიდი ქალაღლით დატვირთულ გოგორას (тачка).

ფრანკლინს მტკიცედ ახსოვდა მამის მცნება, რომელსაც უყვარდა საღმრთო წერილის სიტყვების გამეორება: „აღაბიანი, პატიოსნად აღმსურულებელი თავისი საქმისა, როგორიც უნდა იყოს ეს უკანასკნელი, არ არის მცირე; მისი ადგილი მეფეთა შორის არს.“

მრთს ოჯახში როგორღაც თავი მოიყარა ბევრმა ხალხმა. ილაპარაკეს „ცისა, ბარისა“; სხვათა შორის ჩამოაგდეს ლაპარაკი ახალ სტამბაზედაც.

— ვერას გახდება ის საწყალი, ამბობდენ. კაცები, ძველი სტამბები ჩათელავენ მას.

— არა მგონი, — შენიშნა ფრანკლინის ერთმა მეზობელმა, მე არასოდეს არ მინახავს მაგისთანა გულმოდგინე „მეპატრონე.“ საღამოობით მე ძალიან გვიან ვბრუნდები შინა, უყურებ — ის კიდევ სამუშაოს უზის; დილაობით, როცა ჯერ კიდევ არც ერთი მუშა სახელოსნოში არ შესულა, ის უკვე საქმეზეა მიმდგარი.

მალე ფრანკლინის სტამბამ საზოგადო ყურადღება მიიქცია: ყველაფერი იბეჭდებოდა ლამაზად, შეცდომების დაუშვებლათ და თავ-თავის ვადაზეღ, ამის გამო მისი საქმეები დღითი დღე უმჯობესდებოდა.

* * *

შეიძლება გუბერნატორი დაეხმარა მას საქმეების დაკვეთით?

როდესაც ფრანკლინი ინგლისიდგან დაბრუნდა დენგამითურთ, კეიტი იმ დროს აღარ იყო გუბერნატორად.

ფრანკლინი გვიამბობს: „ინგლისიდგან დაბრუნების შემდეგ მე შევხვდი მას ქუჩაში უბრალო ტანისამოსში... მან პირველ დანახვაზე, დარცხვენითად გვერდი ჩამიარა—ერთი ხმაც არ გაუცია.“ აგრეთვე

„არა ერთხელ გავწითლებულვარ, ინგლისიდგან დაბრუნების შემდეგ, რიდის ოჯახობის დანახვაზე. ინგლისიდგან ჩემს საცოლოს მხოლოდ ერთხელ გაუგზავნე წერილი და იმ წერილიდგანაც იმ დასკვნას გამოიყვანდა კაცი, რომ მე უკან დაბრუნებას აღარ ვაპირებდი შემდეგ ამისა მას ურჩიეს გაჰყოლოდა ცოლად მექოთნე როდჟერს. ის კარგი მუშა, იყო და ამ გარემოებამ უფრო შეაცდინა გოგოს მშობლები; მაგრამ ის კი არ იცოდენ, რომ როდჟერსი ლოთი იყო. ცოლი მის ხელში ძალიან უბედური შეიქმნა. ის მალე ჩავარდა უზომო ვალებში და გადაიკარგა სადღაც.“

მრთი თუ ორი წლის შემდეგ მოვიდა ამბავი როდჟერსის სიკვდილისა. ფრანკლინმა შეირთო იმისი ქვრივი.

ის იყო უბედნიერესი ცოლ--ქმრობა.

ფრანკლინი სწერს— „არის ერთი ინგლისური ანდაზა: „თუ გინდა კეთილდღეობა, დაეკითხებოდე ცოლსაო.““ მე მქონდა ბედნიერება შემერთო შრომის მოყვარე და მომჭირნე მეუღლე: ის ნამ-

დვილი ჩემი თანაშემწე იყო ყოველ საქმეში. მოსამსახურე ჩვენ არა გვჭერია, ვიკვებებოდით სულ უბრალო საქმელით, ზედმეტს არაფერს ვყიდულობდით: მაგალითად, საუზმეთ მე ვკმაყოფილდებოდი მარტო პურითა და რძითა (ზოგჯერ უჩაოდაც), რომელსაც ვსლეპავდი თითბრის კოვზით უბრალო თიხის ქოთნიდგან“...

„მაგრამ დაუკვირდი სიძლიდრე, როგორ შემომეპარა ოჯახში: ერთხელ, დილით, მოვედი რა საუზმისთვის, დავინახე რძე იდგა ფარფორის ფინჯანში და მის გვერდით იდო ვერცხლის კოვზი. ეს ნივთები ჩემდა უკითხავად ეყიდა ჩემს ქალბატონს, რაშიაც კარგი ძალი ფულები გასვლოდა — 23 შილლინგი *). ამნაირად გაჩნდა ჩვენს ოჯახში პირველად ფარფორი და ვერცხლი. ცოლი იმართლებდა თავსა რო ჩემს ქმარს, არა ნაკლებ სხვებ ისა შეჭფერს ფარფორის ფინჯანი და ვერცხლის კოვზით.“

ფრანკლინმა გაატარა ცოლთან სრულ თანხმობაში ორმოცდა ოთხი წელი. ის გააჩდა იცვალა 1774 წელსა; მას შემდეგ ფრანკლინმა იცოცხლა კიდევ 26 წელიწადი.

III

ფრანკლინი მიცნეიერი

ბევრსა ჰგონია სწავლის შეძენა მარტო სკოლაში

*) 1 შილლინგი 28 კაპ.

შეიძლება და სკოლის შემდეგ სწავლას თავს ანებებენ. ეს დიდი შოცლომაა. სკოლები მათ რიცხვში იმისთანაები უკი, როგორც „გიმნაზიები“ და „სემენარიები“—აძლევენ ადამიანს. მხოლოდ „საშვალებას“ სწავლის მისაღებად: ასწავლიან წერა—კითხვასა, მაგალითად, იმიტომ რომ შეიძლოა კითხვა, მაგრამ კითხვით თვითონ უნდა იკითხო; ასწავლიან სხვა-და-სხვა ენებსა, იმიტომ რომ შეიძლება რა ამბავი ხდება უცხო ქვეყნებში; ასწავლიან აგრეთვე წაკითხული წიგნებიდან აზრის გამოტანას, საქმის გარჩევას უსაქმობისაგან; მიაჩვენენ მოსაზრებას. ყველა ეს მომზადებაა სწავლის მისაღებად და არა ნამდვილი სწავლა. ჭეშმარიტი სწავლა მაშინ შეიძინება, როცა კაცი თვითონ მეცადინეობს, წიგნებს კითხულობს, განაგონს და ნახულის უკვირდება, აზროვნებს და ადამიანებთან ერთად ბჭობს.

შრანკლინს სკოლაში დიდი ხანი არ დაუყვია. იქ მან ცოტა რამ შეიძინა; სამაგიეროდ, როგორც იცით კიდევ, ის თვითონ სწავლობდა ბოვშობისას, მუშადაც რომ იყო მაშინაც და აღად რომ შეიქმნა, მან არამც თუ მარტო თავისი საქმობლო (ინგლისური) ენა შეისწავლა კარგად, არამედ თავისუფლად კითხულობდა ლათინურს, ფრანგულს, იტალიანურს, ისპანურს ენებზედ... უბრალო ლაზღანდარობა მას არ უყვარდა, ხოლო ჭკვიან კაცებთან ბაასს პირ იქით დაექებდა. რასაც წაიკითხავდა ან გაიგონებდა ყველაფერს ღრმად ჩაუკვირდებოდა, თავისს

გუნებაში ბჭობდა... და კიდევ შეიქნა თავისი ღრვის ერთი საუკეთესო მეცნიერთაგანი.

ადამიანსაც ბევრი რამ სასარგებლო ასწავლა: გაიგო მან, მაგალითად, თუ რა სასარგებლოა ნათესხ იონჯახედ „გიჰსის“ მოყრა... ერთხელ დილით, ცვარის აშრობამდე მოიხმო სოფლები იონჯახე მი-ნდორხედ და იმათ თვალწინ მოაყარა „გიჰსი“ ამოსულ იონჯახედ, ისე რომ გამოიყვანა შემდეგი სიტყვები:

„აქ მოყრილას გიჰსი“

ბავიდა რამოდენიმე კვირა, მონაყარ ადგილხედ ამოვიდა სქელი, ღონიერი და მწვანე ბალახი, ხოლო გარეშემო დაბალი და ყვითელი. აღნიშნული სიტყვები: „აქ მოყრილია გიჰსი“ ისე გამოსჩანდა თითქო გამხმარ ყვითელ ველხედ მოწერილი იყო მალალი და მწვანე ბალახით.

შრანკლინმა გამოიგონა აგრეთვე მოსახმარი ღუმელები, რომელიც მოითხოვდა ცოტა შეშას, სითხოს კი ბლომად იძლეოდა და თან სადგომ ოთახებში ჰაერსა სწმენდდა.

ბანსაკუთრებით მან გაითქვა სახელი მეხთამცდენის ვამოგონებით. მეხთამცდენი წარმოადგენს გრძელს, წვეტიანს მავთულს, რომლის ერთს თავს სახურაჯის თავხედ ამაგრებენ, მეორე თავი ჩამოჰყავთ შენობის კედლებხედ და მიწაში უშვებენ, როცა მეხი გავარდება, ნაპერწკალი დაეცემა მავთულის ზევითაწვერს და სინახე ჩაირბენს მიწაში შენობის დიუზიანებლად.

თუ როგორ კეთდება ეს ამნაირად, ამის ახნას

ჩვენ აქ ვერ შევუდგებით. ამას კი ვიტყვი, რომ ეხლა ცოტათი რიგიანი ქალაქი არსად არის, რომელშიაც მეხთამცდენი არ იყოს გამართული. პირველად ფრანკლინის გამოკვლევა არ სჯეროდათ და კიდევ ეშინოდათ.

ფრანკლინის მეგობრის ვესტის სახლზედ უნდათ მოაწყონ მეხთამცდენი. მუშაობაა გამართული .. ხალხი მიდი—მოდის და ჰკითხულობს:

—რას აწყობენ აქ?

—აი ფრანკლინს უნდა ამ ქოკით ზეციდგან ელვა მოიტყუოს.

—ეს როგორ შეიძლება?

—რაო, რაო?

—ფრანკლინი თუმცა ჰქუიანი კაცია, მაგრამ არა მგონი, ამ შემთხვევაში ჰკუას არ ცდებოდეს? ამბობდენ კაცები:

—მოშორდეს იქით, ქალაქი არ გადარუჯოს და!

—ეს რა მოუგონია? რა ცოდვას შევესწარიო! ელვა ღვთის ცეცხლია და მაგ ცოდვის ჭურჭელს კი მისი დამორჩილება... მოუწადინებია.

ამასობაში მეხთამცდენი მოაწყეს. ადრე იყო თუ გვიან, ასტყდა ფილადელფიაში საშინელი ჰექა-ქუხილი... აი შავი, შეკუმშული ღრუბელი მიუახლოვდა ვესტის სახლს.

ჭუჩაში დიდძალი ხალხი სდგას და შეჰყურებს..

—ღმერთო! შენ დაგვიფარე! —ლაღებდენ მეზობლები. ფრანკლინი კი არ გვაშორებს მებს, პირიქით

იზადავს ჩვენი სახლებისაკენ... .

— შეხე, შეხე, როგორი ღრუბელი დაადგა მავთულის წვერს!

— დამლუპველო! — იძახის ერთი,

— უღმერთო! — მეორე.

შეცბად იელვა... მავთულის წვერზედ იმ წამშივე გაისმა საწინელი გრიალი ქუხილისა. მაყურებელთ გულის ცემა შეუჩერდათ..

ქუხილი დაწყნარდა... შეხედეს, მაგრამ სახლი ისე სდგას, ვითომც არაფერი მიჰკარებოდეს.

მეხფამცდენი ნამეტანი სასარგებლოა ხომალდებისა და გემებისათვის. მოხდებოდა ხოლმე, რომ ხომალდების ანძებს დაეცემოდა მეხი, დაღეწდა და ადვილად შეიძლებოდა ხომალდიც დაეწვა! ეხლა კი დაეცემა რკინის ქოკს, ანძებზედ რომ არის მიკეთებული, ჩასდევს რკინას და მეხის ძალა იკარგება ზღვაში, ხომალდი კი მთელი ზ უვნებელი რჩება. —

IV

როგორ ცდილობდა ფრანკლინი შეეშუშავებია

კეთილი ხასიათი და ზნე — ჩვეულებანი.

ფრანკლინს დიდის თადარიგით მიჰყავდა თავისი საქმეები; მუდამ იმის მეცადინობაში იყო, როგორმე გაემდიდრებია ცოდნით თავისი ქვეყანა. აღამიანს, რომელსაც თავისი საქმეები წესიე-

რად მიჰყავს, რომელსაც არ აქვს სახეში სხვისი მოტყუება, ყველა ენდობა; ცოდნას მხოლოდ სულელი არა სცემს პატივსა.

ბევოს თუმცა თავისი საქმე კარგადაც მიჰყავს, მაგრამ ამით ის ვერავის გულს ვერ მოიგებს, რადგან სახეში აქვს მარტო პირადი სარგებლობა და სხვებისათვის თუნდა ქვა ქვაზედაც არ დადებულა. ამაზედ უარესია, თუ ის ადამიანებს სჩაგრავს... ზოგიერთს, იქნება, ბევროც ესმოდეს, მაგრამ ამაყია და მიუკარებელი, მოტყუებასაც იკადრებს თუ საჭირო იქნება. ანდა თავისს ცოდნას არავის არ გაუზიარებს.

რომ ადამიანმა საზოგადო სიყვარული დაიმსახუროს, საჭიროა კიდევ პატიოსანი—შემთვისებელი ხასიათი ჰქონდეს და ზრუნავდეს საზოგადო კეთილდღეობაზედ.

* * *

ძარგი და კეთილი ხასიათი ერთბაშად—არავის ეძლევა არის ერთნაირი არაკი ამ საგანზედ:

„ინდოელმა *) სთხოვა თამბაქო თავისს მეზობელს თეთრს; მეზობელმა ამოიღო ჯიბიდან მთელი მუქა და მისთავაზა ინდოელს,

---

*) ინდოელი ქვიან ინდოელის ტომისეცხს. ინდოელებს გარეგანი კანი მოწითდლო ფერისა აქვთ—ამიტომ მათ ხშირად უწოდებენ „წითელ კანიანებს“, თეთრი და შავი ზანგებისაგან გასარჩევად. ინდოელები ამერიკის მკვიდრნი არიან. თეთრი და შავი ხალხი გაჩნდა ამერიკაში ჰევრად უფრო გვიან—.

მეორე დილას მოაკითხა ინდოელმა მეზობელს ჭეუბნება:

— აიღე უკან შენი ვერცხლის ფული. შენ ეს გუშინ თამბაქოსთან გადმოგიყოლებია.

— ბარაქალა კაცო, გმადლობთ! რატომ ფული არ დაიტოვე—გამოგადგებოდა რამეში!

ინდოელმა გულზედ ხელი მიიკრა და უთხრა:

— მე აქ თითქო ორი კაცი მიზის: ერთი ბოროტი ჭე მეორე კეთილი. ბოროტი მიჩურჩულებდა: „თვითონ მეზობელმა მოგცა შენ თამბაქოც და ფულიც“, — შენი იღბალი ყოფილა, დაიტოვე შენთვის“. კეთილი კი მეუბნებოდა: ტყუილია, მას მარტო თამბაქოს მოცემა უნდოდა შენთვის. თამბაქო შენაა, ფული კი შეცდომითაა მოცემული. შეცდომით სარგებლობა არ ვარგა. მე არ ვიცოდი რა მექნა. დავწვევი ლოგინში. კეთილმა და ბოროტმა კაცებმა მაინც არ შესწყვიტეს დავა ჩემს გულში და მთელი ღამე არ დამაძინეს. დილაზედ წამოვხტი და ესაა მოგიტანე ფული.“

* *

შის გულში არ ზის „ბოროტი კაცი“? ვინ არის ისეთი, რომ ის არ ომობდეს „კეთილი კაცთან“ — სინდისთან!

„ფრანკლინი დარწმუნებული იყო რომ უკიეთილზნეოდ ადამიანი ვერც თავისთვის შეიქნება ბედნიერი, ვერც სხვებისთვის—საყვარელი“, და ამიტომ გადასწყვიტა აღეზარდა თავისთავში კეთილი ზნე—ხასიათი.

ის თავის გუნებაში ამბობდა: მე ვარჩევ კეთილსა და ბოროტს საქციელს ერთმანეთისაგან. მაშასადამე—ჩემთვის ძნელი არაა ყოველთვის კარგად მოვიქცე და ავიცილო ცუდი საქციელი. მაგრამ მალე დაინახა, რომ ეს ასე აღვილი არ იყო. რომ მსურველთ გაუადვილდეს „ხასიათის“ შემუშავების, საქმე, ფრანკლინი თვითონ გვიამბობს, თუ როგორ გაისწორა მან თავისი ხასიათი.

* * *

შეადგინა მან სია კეთილთა თვისებათა, რომელთა შექმნა საჭიროა ადამიანისათვის:

1) მოთმინება; 2) მღუმარება; 3) წესრიგი; 4) გამბედაობა; 5) მომჭირნეობა; 6) შრომისმოყვარება; 7) სიმართლე; 8) სამართლიანობა; 9) ზომიერება; 10) სისუფთავე; 11) სიწყნარე; 12) თავმდაბლობა; ეს სია თითქო მოითხოვდა:

1) ნუ გაძღები ისე რომ დანძრევა გეზარებოდეს, ნუ სვამ იმდენს, რომ თავი დაგიმძიდეს (მოთმინება).

2) ნუ ცრუმეტყველობ. ჩვენ მაშინ უფრო მეტს ვსწავლობთ, როცა სხვებს ყურს უგდებთ, მინამ მაშინ, როცა თვითონა ვცბედობთ უთავბოლოდ (მღუმარება).

3) ყოველ ნივთს თავისი ადგილი უნდა ჰქონდეს. ყოველ საქმეს თავისი დრო მოუნახე. (წესრიგი).

4) იქონიე გამბედაობა—მუდამ მზათ იყო ქმნა ის, რის აღსრულებაც სავალდებულოა; ერთგულად

ემსახურე შენს მოვალეობას. სხვანაირად რომ ვსთქვათ: „ნუ ანებივრებ შენს თავს, (გამბედობა)“.

5) ნუ იქნები მფლანგავი, მოყვიდე იმისთანა ხარჯებს, რომელიც აუცილებელია შენთვის ან მოყვასისათვის (მომჭირნეობა).

6) ნუ დაჰკარგავ ღროს: ეცადე ყოველთვის გააკეთო სასარგებლო საქმე (შრომისმოყვარეობა).

7) მხოლოდ გულწრფელობა და სიმაართლე ჩააგონებს ადამიანს კეთილს აზრებს. ნუ მისცემ შენს თავს ნებას, რომ სინიღისის წინააღმდეგ იმოქმედოს (სიმაართლე).

8) გაუწიე ადამიანს სამსახური, რომლის მოთხოვის უფლება აქვს შენგან (სამართლიანობა).

9) თავი ანებე ყოველივე ზედმეტს (ზომიერება)

10) ნუ დაუშვებ ნურავითარ უსუფთაობას ნურც თავისთან, ნურც შენს გარშემო (სისუფთავე).

11) ნუ აღელვდები უბრალო რაიმეთი ანუ აუცილებელი შემთხვევით,—სხვაფრივ ასე ითქმის: წამხდარი საქმის გამო ნუ დაეცემი; ყოველთვის იქონიე სულის სიფიხილე (სრმზვიდე).

12) ნუ ამყობ ადამიანებრს წინაშე (თავმდაბლობა).

* * *

ფრანკლინმა გაიჩინა უბის წიგნი, რომელშიაც საღამოობით ნიშნავდა ჯვრის დასმით, თუ დღეს რის წინააღმდეგ მოიქცა. ამის გამო მას ყო-

ველი დღის გასულს უნდა მოეფიქრებია, გადაეჩხრიკათავისი ყველა იმ დღის საქციელი.

იცოდა ფრანკლინმა, რომ ყველა კარგ თვისებებს ერთბაშად ვერ შეიძენდა ზე ყოველ კვირაობით ერთს იმათგანს აქცევდა „განსაკუთრებითი ყურადღებას“ იმ თვისების სახელს, რომელზედაც „განსაკუთრებით“ უნდა ეზრუნა, აწერდა წიგნაკის გვერდზე. აი, მაგალითისათვის, ერთი გვერდი მისი ჩასაწერი წიგნაკისა:

მ რ თ მ ი ნ ე ბ ა

	მგრა	ორშაბათი	სამშაბათი	ოთხშაბათი	ხუთშაბათი	პარასკევი	შაბათი
მოთმინება . . .	—	—	—	—	—	—	—
მღუპარება . . .	+	+	—	+	—	+	—
წესრიგი . . .	++	+	—	—	+	—	+
გამბედაობა . . .	—	—	+	—	—	+	—
მომჭირნეობა . . .	—	—	+	—	—	—	—
შრომის მოყვარეობა . . .	—	—	—	+	—	—	—
სიმაართლე . . .	—	—	—	—	—	—	—
საქმართლ იაჩობა . . .	—	—	—	—	—	—	—
ზო მიერება . . .	—	—	—	—	—	—	—
სისუთუთავე . . .	—	—	—	—	—	—	—
სიმშვიდე . . .	—	—	—	—	—	—	—
თავმდაბლობა . . .	—	—	—	—	—	—	—

მუდამ უკვირდებოდა ფრანკლინი თავისთავს ღმერთისა, რომ არა ერთხელ სცდებოდა. პირველად ძალიან ბევრი ჯვრების დასმა უნდებოდა. ნამეტურედნებოდა „წესრიგის დაცვა“...

მაგრამ ჯვრები თან და თან მცირდებოდა... ფრანკლინი გრძნობდა, რომ კეთილნი თვისებანი მტკიცდებიან მასში...

მაშინ წელიწადში მხოლოდ სამს თვეს ინიშნავდა თავისს ჩასაწერ წიგნაკში, ისიც იმიტომ რომ ყოველთვის „შეკმაგრების თაკა“ კეთილ გზაზედ.—

თავისი სიცოცხლის მე 79 წელში ფრანკლინი სწერდა: „მთელი ჩემი ბედნიერი სიცოცხლით მე დავალეული ვარ ჩასაწერი წიგნაკით“.

ზომიერებამ, მოთმინებამ მისცა მას ჯანმრთელობა; მომპირნეობამ, წესრიგმა, შრომის მრავალეობამ — ქონება და ცოდნა; ცოდნამ მიანიჭა ძალა ყოფილიყო ადამიანებისათვის სასარგებლო პირი, სიმართლემ, სამართლიანობამ, სიმშვიდემ — ჩაუნერგა მისს თანამემამულეებს მისდამი ნდობა? — როგორც დავინახავთ შემდეგში — მას ირჩევდენ უმაღლესს თანამდებობაზედ; ყველანი მისს ნარჩევს დიდს ყურადღებით ისმენდენ და დიდს სიამოვნებითაც ასრულებდენ. ზომიერება, სულის სიფხიზლე კმაყოფილად აგრძნობინებდა თავისს თავს და იზიდავდა მისკენ ადამიანებს.

* * *

ფრანკლინს ჩვეულება ჰქონდა აგრეთვე—

დილ-დილობით თავის თავს დაჰკიოხდა: „არ შეგიძლია შენ ქმნა რაიმე კეთილი?“ ხშირად უშვებოდა სიკეთეს ადამიანებსა; ამასთანავე ცდილობდა მისი დავალება ტვირთად არ გახდომოდა ვინმეს. მაგალითად, გაუგზავნა მან თავისს გალარიბებულ მეგობარს რვა ოქრო შემდგის წერილით:

„ ამ ფულებს მე შენ საჩუქრად არ გიგზავნი, არამედ გაძლევ სესხად. როცა შენი საქმეები გამოკეთდება ზე შეხვდებით თქვენებრ გაქირებულ კაცს, მიეცით მას, რაც მიიღეთ დღეს ჩემგან, იმ პირობით, რომ იმანაც ამ გვარადვე დაეხმაროს თავისს დროზე სხვა გაქირებულს პატოსან ადამიანს. “ —

1

რიჩარდ სონდერსის კალენდარი.

შეიგნო აუ არა, რა დიდს ბედნიერებას ანიჭებს ადამიანს კეთილი ზნე-ჩვეულება, ფრანკლინს სურდა რომ ამ საშუალებით ესარგებლებია რაც შეიძლებოდა მეტს რიცხვს ადამიანებსას.

ხშირად იტყვიან, რომ უმაჯრესი მიზეზი ყოველი დანაშაულობისა, ლოთობისა. ყოველგვარ გარყენილებისა — არის სიღარიბე. ფრანკლინსაც კარგად ესმოდა, რომ სიღარიბეში, სისაწყლეში ადამიანს გაუქირდება ცხოვრების კეთილს გზას არ გადაუხვიოს...

„ცარიელს ტომარას პირდაპირ ვერ დააყენებ; რაც უნდა აწვალო, ის მაინც წამოიქცევა!“ — იტყოდა ხოლმე ის.

მაგრამ ამასთანავე მოაგონებდა მათ, რომ „პირგულ-ღ. ნაბიჯი სილარბილდგან გამოსვლისა, ზე მტკიცე „ნადაგჳყდ დადგამას“ არს მოთმინება, მომჭირნეობა, წესრიგი და უბრალოდ ცხოვრება.

ყველა აშაებზედ ის ბევრსა სწერდა პირველად გაზეთში, რომელშიაც ცდილობდა ეწერა, რაც შეიძლებოდა, უბრალო ენით, მდაბიო ხალხის გასაგებად. მერმეთ კალენდარში, რომელსაც სცემდა შეუწყვეტლივ 25 წელს (1732 წლიდგან 1757 წლამდე) ამ სათაურით: „რიჩარდ სონდერსის კალენდარი“. კალენდარი დაბეჭდისთანავე დაიყიდებოდა ხოლმე. ბევრი „რჩევა კეთილი რიჩარდისა“ ანდაზებად გაღაიქცა.

* * *

აი ერთი შემოკლებული სტატია იმ კალენდრისა: „ყველაზედ უფრო სიმძიმო ბეგარა ის კი არაა, ძმებო, რომელსაც ჩვენ მართებლობას ვუხდით. ზოგი ორწილ მეტს სწირავს თავისს სიზარმაცეს, სამჯერ მეტს უბრალო ტრაპახს ადამიანების წინაში, ოთხჯერ მეტს — თავისს სისულელეს... ამასთანავე ამ გადასახადებზედ არც შებრალებას და არც „დროვებას“ არავისგან არ უნდა მოველოდეთ. ამ შემთხვევაში ღმერთი მხოლოდ მას წყალობს, ვინც თავისს თავს თვითონ შეველის. —

ბევრსა ვკარგავთ ჩვენ „უქმობასა“ და „სიზარ-
მაცეში“. მთავრობამ რომ სამსახურისათვის მეთადრი
ჩვენი დროისა მოგვთხოვოს, ჩვენ მას შეუბრალებ-
ბელს ვუწოდებთ. აბა მიეცით თავი სიზარმაცეს, თუ
მან მეტი არ წაიღოს შენგან? უქმად ყოფნა ასუ-
სტებს ადამიანს და კიდევ უმოკლებს სიცოცხლის
დღეს. უქმობა იგივე ჟანგია, რომელიც შრომაზედ
უფრო ადრე უსპობს ადამიანს სიცოცხლეს თუ
გასაღები ხშირად ტრიალებს კლიტეში—წმინდა
რჩება, უსაქმოთ კი იჟანგება—ჟანგანი უგარგის-
დება. (თუ გიყვარს ცხოვრება, — უფროსილდი
დროს, იმიტომ რომ იგი დროისაგან მოქსოვილია.
ზედმეტს ნუ იძინებ: მძინარა მელა ქათამს ვერ და-
იჭერს. გამოიძინებას საიქიოსაც მოესწრები“. „ყვე-
ლაზე უძვირფასესი სიკეთე დროა, მაშასადამე იმაზე
უარესი მფლანგავი არაეინაა, ვინც დროს კარგავს.
ერთხელ დაკარგულ დროს თავისს დღეში ვერ დაი-
ბრუნებ. ლაპარაკობენ: „დრო კი კმარაო“: „სრუ-
ლებითაც არა! დროში მუდამ ვგრძნობთ ნაკლე-
ბულობას“.

„ზარმაცს ყველაფერი უმძიმს, ბეჯითს ყველაფე-
რი ულტინს. სიზარმაცე ნელის ნაბიჯით მიდის წინ,
ამიტომ სიღარიბე მას ადვილათ დაეწევა.“

„ნუ აიშვებ შენს თავს—ასე არ იქნება მუდამ.
დრო გამოიცვლებაო. გიჯობს ძალა თვითონ მოიკ-
რიბო—მოიფიქრო და შენვე მოიპოვო. შემთქვევის
მოიმედე ნუ დარჩები; ვინც მას შეტყუარეს ის

შეიძლება — სიმშლითაც მოკვდეს.

ხელობის მცოდნე იგივე მემამულეა. ვისაც თავი უფარგა, მას შემოსავლიანი და პატივ-სადგები ადგილიც აქვს. ხელობა და თავი — აი რამ უნდა გვარჩინოს. ამ შემთხვევაშიაც შეიძლება სიმშლითა ფანჯარაში შემოგვიქვრიტოს, მაგრამ შიგნით მაინც ვერ შემოგვეპარება“ . —

შეიძლება იკითხოს ვინმემ: „რაო, სულ შრომა და ჯაფა, მოსვენება კი არაა საჭირო?“ მე ამას არ ვლაპარაკობ. უქმალ ყოფნა და მოსვენება ერთი და იგივე როდია. ნამდვილს მუშას მოსვენების დროც ურჩება: საქმესაც თავისი დრო გააჩნია — მოსვენებასაც თავისი ჟამი“ .

„თუ გინდა მოსვენებისათვის დრო გრჩებოდეს, დაიცევი საქმეში წესრიგი. ბევრს დროს ის მოიჩინეს, ვინც მას ანგარიშით ხმარობს. მუშაობაში წესრიგი დროს ახვავრიელებს“ .

„ნუ გადახტები ერთი საქმიდგან მეორეზე — ერთი ადგილიდგან მეორეზე. ხეს გადარგვა ლუპავს, დაუდგრომელს — ოჯახი არ უფარგა. სამჯერ ვადასახლება — ერთჯერ გადაწვას უღრის“ .

„თუ შენ ოჯახს უპატრონებ, ისიც შენ გიპატრონებს. როცა შენს საქმეებს გამოაწყობ და მუშას თანაშემწედ აიყვან, მაშინაც ნუ მოსცილდები საქმეს. ვინც გუთნით გამდიდრებას მოელის, ის გუთანს თანდასდევს. ნამდვილი მეოჯახე სამუშეოვარში

მუშებზე წინ მიდის. მეპატრონეს თვალი ნაქირაებ ხელებზე უკეთესად მუშაობს. დაუდევრობა უცოდინაროზაზედაც უარესია. თუ გინდა ნამდვილი მოსამსახურე გყავდეს—თვითონ ემსახურე თავისს თავს. თუ გინდა შენი საქმე გააკეთო თვითონვე მოჰკიდე ხელი; ხოლო იუ შენთვის საქირო არაა— გადაეცი სხვებს*.

„ოჯახში წვრილმანი არაფერია, ყველაფერი საჭიროა. ნალს ლურსმანი დაძვრა, - ნალი დაიკარგა, უნალოთ ცხენმა ფეხი გაიფუჭა; უცხენოდ კაცმა მტერს თავი ვერ დაახწია.. ჩავარდა მტრის ხელში და დაიღუპა. დაიღუპა იმიტომ, რომ თავისს დროზე ლურსმანზედ არ იზრუნა.“

„ამნაირად უწესრიგობას და უბეჯითობას ცუდი შედეგი მოსდევს. დაუზოგველობასაც არა ნაკლებ ცუდი შედეგი მოჰყვება. ვისაც წინაქვის თავი არ აქვს, მთელი საუკუნეც რომ იშრომოს, მაინც მათ ხოვრად მოკვდება, ოჯახს ერთს გროშსაც ვერ დაუტოვებს. ჩვენ გვინახავს ქონება რა ადვილად შეუძენიათ.. მაგრამ იქავე გაუბნევიათ, რადგან საქმისათვის თავი მიუწებებიათ. ქმარმა ხელი აიღო სახნისზე, ცოლმა თითისტარზე, ოჯახობა დარჩა ღვთის ანაბარად! ტომარს რა თითო მუჭა ფქვილი აკლიო, და შიგ მაგიერი კი არ ჩაუმატო, ფქვილი მალე დაგელევა. ქა რო ამოგიშრება, წყალზე წუხილი გვიანდაა. ქონებას გაჰფანტავ — ფეხსაც ვერ მოიდგამ. ცარიელს ტომარს პირდაპირ ვერ

გააჩერებ—სულ გვერდზედ წამოიქცევა.“

„თუ გსურს ქონების შექმნა, თავი ანებე ოხრობას და უბრალო თავმომწონეობას—ახალგაზღო-ბაში მოქეიფე სიბერეში მათხოვარი შეიქნება. რაც ოხრობაში და თავმომწონებაში გადის, იმ ხარჯით ორი ბავშვის აღზრდა შეიძლება.“

„თქვენ იტყვიოთ: — „როგორ იქნება, ზოგჯერ მაინც არ გადაჰკრას კაცმა ზედმეტი; არც ის დააქცევს კაცს, რომ სადღესასწაულოდ გამოეწყოს.““
უნდა გახსოვდეს, რომ კალი მარცვლებისაგან შესდგება. ერთდღე წვრიმალ ხარჯებს ხომ იცი გემს პატრა ნახვრეტი ჰკლუბავს.“

„დაუჭირვებლად ნურათფერს იყიდი.—ზოგჯერ ვაჭრები იაფ საქონელს მოგაწოდებთ მყიდველთ და თქვენც ხელათ დაუსაღებთ: რა ვუყოთ, რომ იაფია, თუ კი შენ არ გჭირია? იაფა საყიდლები კაცს დააქცევს.“

„ზოგიერთი ცარიელი კუჭით დაწვება დასაძინებლად; ოჯახობას სიმშლით დახოცავს, ოღონდ კი მასპინძლობით ხალხი გააკვირვოს. ზოგს მორთვა ყველაფერს ურჩევნია. ტანზედ ფარჩები, კუჭი კი ცარიელი! მორთვა პურს არ შეგმატებს ლე არც საჭიროებას შეადგენს. მას უფრო ამპარტავნობისათვის ეტანებიან. ამპარტავნობა საჭიროებაზედ უარესი ჭირია; იყიდი ერთ რამე ნივთს გამოსაჩენად, მასთან ათი სხვა რამე დაგჭირდება, რომ ერთი მეორეს უხდებოდეს თვალებს არ გჭრიდეს: ხვერდის

ახლოხთან დაფლეთილ წაღებს ხომ ვერ ჩაიცივამ?
უფრო აღვილია ხელი აილო პირველ საყიდელზე,
მინემ ყველაფერს გამოეკიდო, რასაც ის შემდეგ
მოითხოვს. იტყვიან: „ერიდე პირველს ყანწსაო!“
არაფრად უკეთესია პირველი ამპარტაენობაც. ამ-
პარტაენობა ახალგაზღობისას იპრანჭება, სიბერეში
კი წითლდება...”

ან კი რა გამოდის ამპარტაენობისაგან,
რის გამო, როგორც შენ ისე შენს ნათესავეებს
ბევრი უსიამოვნების ატანა მოუხდებათ? ის ვერც
ჯანმრთელობას მოგანიჭებს, ვერც ტკივილს შეგმი-
სუბუქებს ამპარტაენობით ვერც პატივისცემას
დაიმსახურებ: სულელს შეშურდება, ჭკუიანი კი
გაგაკიცხავს... ამპარტაენობიდან გაჭირებამდე დიდი
მანძილი არ არის. — უხეირობაში ქონების დახა-
რჯვა სისულელეა, — მეტი სისულელეა უხეირობისა-
თვის დავალიანება. ვინც ვალს იღებს, ის თავისუ-
ფლებას უნდა გამოეთხოვოს. — ვალით ჰამას
უქმელობა სჯობიაო — იტყვიან. სიმშლიისაგან დავა-
ლიანება გაჭირებაა, ამპარტაენობისათვის ვალის
აღება დანაშაულობაა“. უფრო მოკლედ ცხიკრების
სიბრძნის საფუძველი: შეიძინე ბეჯითობით, შე-
ნაძინე შეინახე. ამ გვარი სიბრძნე ტყვიას ოქროდ
აქცევს.“

„დასასრულო ვიტყვი: გამოცდილება საუკეთესო
სკოლაა. სულელებს მაინც ამ სკოლის ცოდნა
არა სურთ. სკოლაშიაც გამოცდილებას ნაკლებად

იძენენ. რა ვქნათ? როგორ მოვიქცეთ?... ჩვენ შეგვიძლია კეთილი რჩევა მივსცეთ ადამიანს, მათი ასრულება ადამიანების მაგიერათ კი არ შეგვიძლია. ვინც რჩევას ყურს არ უგდებს, მას ვერც დაეხმარები ჯიუტი თუ არ გაგიგონებს, მაშინ მაინც იგრძნობს, როდესაც გაჭირება მიაღებება.—

VI

ერთი კაცი ზამთრის ბრალია.

შრან კლინი ძლიერ ცდილობდა როგორმე შეეძინა ცოდნა, კეთილნი თვისებანი და გამხდარიყო თავისა ქვეყნისათვის სასარგებლო კაცი; ამასთანავე ისიც კარგად ჰქონდა შეგნებული, რომ თვით ღრმად განათლებული და საუკეთესო კაციც—ერთი ჯამაზია ბრალია.—ამის გამო ის თავს უყრიდა იმისთანა კაცებს, რომელთაც მიზნათ ჰქონდათ გამხდარიყვნენ მცოდნენი, კეთილნი და საზოგადოებისათვის სასარგებლო პირნი.

თავი მოუყარა მან პირველად თვისს გარშემო თერთმეტამდე კაცს. იმათ პირობა დასდევს დახმარებოდენ ერთმანეთს კითხვაში, ხელი შეეწყობთ ერთმანეთისათვის კეთილ თვისებათა შესაძენად, საერთო ძალით დაჰკვირვებოდენ, რაც ხდებოდა მათ გარშემო; დაჰპირდენ ყოველივე კეთილისათვის შეძლებისამებრ შემწეობა აღმოეჩინათ, ხოლო ბოროტებას და უსამართლობას წინააღმდეგობოდენ.

ამ პატარა წრეს ფრანკლინმა დაარქვა „იუნტა“. სიტყვა იუნტა“ ისპანურია, ქართულად ნიშნავს „კავშირს“.

თვითეული წევრი კავშირისა პირდებოდა „ყოველის უმეტეს სიმართლე შეეყვარებია, განურჩევლად მისდა — გამოსადეგია იგი მისთვის თუ არა. აგრეთვე შეეყვარებია ყოველი ადამიანი, ვინც უნდა ყოფილიყო იგი, განურჩევლად წოდებისა და სარწმუნოებისა.“ ეს მისთვის იყო საჭირო, რომ, რა საგანზედაც უნდა ჩამოეგდოთ მსჯელობა, სიმართლე მიუდგომლად დაეცვათ.—

ვინც მსჯელობის დროს ანგარიშობს, თუ რომელი განაჩენი უფრო სასარგებლოა მისთვის, ის სიმართლეს კი არ დაეძებს, არამედ თავისს სარგებლობას. ვანა შეიძლება სამართლიანი იყოს ის მსაჯული, რომელიც საქმის მოტრიალებას მაინცა და მაინც მომჩივანის სასარგებლოდ ცდილობს?

სწორედ ამ გვარადვე ძნელია სიმართლის დაცვა მაშინაც, როცა ერთს მტრულის თვალით უცქერ — მეორეს მოყვრულის ადამიანი საზოგადოდ სუსტია, თვითონაც ვერ შენიშნავს, თუ ერთს რამდენად უმხრო და მეორეს რა უზომო მკაცრად მოეპყრო.

საზოგადოების წევრნი მით უმეტეს ცდილობდნენ არაფითარი განხეთქილება არა ჰქონოდათ ადამიანებთან მათი სარწმუნებისა გამო, რომ იმ დროში, როცა ფრანკლინი ცხოვრებდა, ამერიკაში

გავრცელებული იყო შური და განხეთქილება სხვა და სხვა აღმსარებელთა და მწვალებელთა შორის. დავობდნენ ქრისტიანები ურთიერთ შორის მის გამო, თუ როგორ ელოცნათ, როგორ გაეგოთ ესა თუ ის სტრიქონი საღმრთო წერილისა, სახარებისა. უმთავრესი მცნება უფლისა კი ავიწყდებოდათ: „ცხოვრებდეთ მშვიდობიანათ და თანხმობით... გიყვარდესთ ურთიერთი ვითარცა თავი თვისი... ჭ ყოველივე ესე თავისთავად შეგეძინოს თქვენ“.

* * *

იმ ხანებში მრავალნი გადაიხვეწენ ევროპიდგან ზღვის გაღმა—შორეულს ამერიკაში, სარწმუნოებისათვის გამოწვეული დევნის გამო. შრანკლინის თანა მემამულენი სანახევროდ წარმოსდგებოდნენ იმ ოჯახებიდგან, რომლებიც გადმოვიდნენ ამერიკაში მის გამო, რომ მეფენი და ინგლისის სამღვდელთა სდევიდნენ იმათ მათი სარწმუნოებისათვის. ამგვარს ოჯახს ეკუთვნოდა თვითონ ფრანკლინიც.

ბევრი წვალება გამოიარეს სარწმუნოების გამო გადახვეწილებმა, სამაგიეროდ თვითონაც მზად იყვნენ ედევნათ ყველა, ვინც მათებრ არ ფიქრობდა და არ ლოცულობდა. გადმოსახლდნენ ინგლისიდგან იმიტომ, რომ არ ლოცულობდნენ ინგლისის წესჩვეულებაზედ და იჩენდნენ სხვა და სხვა მიდრეკილებას. ამის გამო მათ შორის არავითარი თანხმობა არ იყო.

შრანკლინი და მისი მეგობრები ხედავდნენ რა

უზომო შფოთი, აყალ-მაყალი და უთანხმოება იბადებოდა იმის გამო, რომ თვითეულს მათგანს თავისი სარწმუნოება უნდოდა ძალად მიეღებინებია სხვისთვის და — ცდილობდენ ჩაეგონებინათ თანამემამულეთათვის, რომ იმ აზრთა წინააღმდეგ ბრძოლა, რომელნიც ჩვენ შემცდარათ მიგვაჩნია, შეიძლება მხოლოდ მშვიდისა და გულწრფელის ქადაგებითა ღ არა ძალ დატანებით. ცდილობდენ ჩაეგონებიათ, რომ სინდისის საქმეში ჩვენი მსაჯული ღმერთია და არა ადამიანი.

ფრანკლინს არა ერთხელ წაუკითხავს თავისი მეგობრებისათვის შემდეგი იგავი:

„სალამოს, ჟამსა მზის დასვლისასა, იჯდა აბრაამი კარავსა შინა თვისსა.“

„აი მოხუცი ვინმე მიეახლა მას, მომავალი უდაბნოდკან, დაბჯინებული კვერთხსა ზედა თვასსა.“

„იხილა რა აბრაამმა კაცი იგი, ადგა, მივიდა მასთან და უთხრა: „გვედრებ შენ, იხილე კარავი ჩემი, განიბანე ფეხნი შენნი და მოისვენე კარავსა ამას შინა. დილით ადგე რა, ისევ განაგრძე მგზავრობა სურვილისამებრ შენისა“.

„რქვა მოგზაურმან: „უმჯობეს არს დარჩენა ჩემი ხისა ამისა ქვეშე.““

„მაგრამ აბრაამი არ ეშვებოდა მას და კვლავ ევედრებოდა, და შევიდა მოგზაური იგი კარავსა მისსა. აბრაამმა გამოაცხო ხშიადეზი, მიირთვეს და გაძღენ.“

„ღ იხილარა აბრაამმან, მოგზაურმან არა შესწირა

მადლობა უფალსა, ჰკითხა მას: „რატომ არ უძღვევენ შენ ქება უფალსა, შემოქმედსა ცისა და ქვეყნისა?“

„და მიუგო მოგზაურმან: „მე არა ვსცემ თაყვანსა იმ ღმერთსა, რომელიცა შენ გრწამს, და არცა ვიხსენიებ სახელსა მისსა. მე თაყვანსა ვსცემ სხვა ღმერთსა და ვიხსენიებ მას ლოცვათა შინა ჩემთა“

„და აინთო აბრაამი რისხვითა და აღდა და განდევნა მოგზაური იგი.“

„ხოლო ჟამსა შუალანისასა ესმა მას ხმა უფლისა: „აბრაამ, აბრაამ, სადა არს სტუმარი შენი?“

„მიუგო მას აბრაამმან: „უფალო! მან არა ისურვა თაყვანის ცემა შენდა და არცა ხსენება სახელისა შენისა და მე განვაგდე უგუნური იგი უდაწონოში.“

„რქვა მას უფალმან: „მოხუცი იგი არს ას-ოთხმოცდა თვრამეტის წლისა. მე ას-ოთხმოცდა თვრამეტი წელიწადი შემინახავს იგი, მიუხედავადა მისი შეცდომილებასა, და შენ, ცოდვილო, ერთი ღამეც ვერ მოგიტომენია ურწმუნოება მასი? ნუ თუ შენა ხარ უმაღლესი მსაჯული სულსა ზედა მისსა.“

ხოლო აბრაამი ევედრებოდა: „ნუ განადღიერებ რისხვასა შენსა მონასა ზედა შენსა, უფალო, შეგცოდე და გვედრებ შემინდევ მე!“

„და საჩქაროდ აღსდგა და წარვიდა უდაბნოსა და გულმოდგინედ დაეძებდა მოგზაურსა მას; ჰპოვა იგი და დააბრუნა კარავსა თვისსა და მოწიწებით პატივი სცა მას და დიდის საჩუქრით გაისტუმრა იგი.“

„და მეყსეულად მოუწოდა უფალმან აბრაამსა და რქვა:“ „ შენი ცოდვისა გამო მე წავიყვანა შთამომავლობასა შენსა მხარესა პას უცხოთა და მუნ დაპყოს მან ოთხასი წელი გლოვასა შინა დიდსა“ „

„ მაგრამ ვიხილე რა სინანული შენი—ისევ დავაბრუნო იგი მოსილი დიდებითა და ძლიერებითა.“ „

* * *

საზოგადოების წევრნი იკრიბებოდნენ. პარესკევობით მეგობრული ბაასისისათვის. ვინმე მათგანი წაიკითხავდა სტატიას, რაზედაც სურდა. თვითეულს მათგანს მოვალეობად ჰქონდა დადგენილი წელიწადში ოთხი სტატია მოემზადებია.

წაეკითხათ უნდა რაიმე შესახებ ისტორიისა, სხვა-და სხვა ქვეყნების აწერილობისა, მათი ცხოვრებისა და წესწყობილობისა; განმარტებდნენ ცნობებს ბუნების მოვლენათა შესახებ; ყოველ დღიურ ვარამსა და სხვა..

შემდეგ წაკითხულის შესახებ გაიმართებოდა მსჯელობა. წევრნი თვალყურს ადევნებდნენ, არავის არ მოენდომებია დავაში ჯობნება, არ ცდილიყო უსათუოდ თავისი გაეყვანა; უკვირდებოდნენ, რომ თვითეულს აზრად ჰქონოდა, როგორმე ქეშმარიტი აზრი გამოეტანა წაკითხულიდან.

* * *

ზრანკლინის ნაწერებში ვკითხულობთ: „ჩვენმა

ამხანაგობამ იმდენი სარგებლობა მოიტანა და იმდენი სულიერი კმაყოფილება მიანიჭა წევრებს, რომ ბევრი მათგანი გეთხოვდა წევრებად მათი მეგობრებიც შემოგვეყვანა. მაგრამ ამის შესრულება მოუხერხებელი იყო: ჩვენ იმ თავიდანვე დავადგინეთ ამ კავშირში თორმეტ წევრზედ მეტი არ მიგველო. ამ დადგენილობის შეცვლა არ გვინდოდა; მაგრამ ეს კი ვურჩიე. თვითეულს წევრთაგანს შეედგინა, მსგავსად ჩვენი „კავშირისა,“ ცალკე ახალი წრე.“

„ეს წინადადება მათ მოიწონეს. ბევრმა ჩვენთაგანმა სცადა შეედგინა ამგვარი თავისი საკუთარი წრეები.“

ზრანკლინის „იუნჯას“ მსგავსი პატარ-პატარა კავშირნი მრავალი შესდგა ჯერ ფილადელფიაში და შემდეგ ამერიკის სხვა ქალაქებშიაც, სხვა-და სხვა სახელწოდებით: „ვენახი“ „ბალი“ „წრე“ და სხვა... ამერიკელები ეჩვეოდნენ თავისუფალი დრო მოეხმარათ გონების სავარჯიშოდ, დაჰკვირვებოდნენ თავისს თავს; ეჩვეოდნენ შეეგნოთ საზოგადო საქმეების მსვლელობა; ეჩვეოდნენ თანაგრძნობით და დახმარებოდნენ ყოველთვის კეთილსა, უსამართლობას, უკანონობას და ძალმომრეობას წინააღმდეგობად ენ. ამ კავშირებმა უფრო მჭიდროდ შეაერთეს ახალშენები საზოგადო კეთილდღეობისათვის: მრავალი საუკეთესო საზოგადო ზომები გარჩიეს და შეიმუშავეს ამ კავშირებში. სანამ ეს ზომები

აღსრულებაში მოიყვანებოდა, კავშირები განუმარტავდენ მკვიდრთა იმათ მნიშვნელობას.

* * *

„იუნტასი“ ერთი უმთავრესი საქმე იყო საზოგადო ბიბლიოთეკების დაარსება.

საიდან მოიპოვოს ღარიბმა კაცმა წიგნი? ესლა ამ საჭიროებას საზოგადო ბიბლიოთეკები აკმაყოფილებს. სულ მცირე სასყიდლით (ზოგან კი სულ უფასოდაც) შეიძლება გაზოიტანოს კაცმა წიგნი საკითხავად. ხეირიან ბიბლიოთეკაში იმისთანა კაციც მოიძებნება, რომელსაც შეუძლია უჩვენოს — რომელ ნაწილში რომელი წიგნაკები უკეთესია; ბიბლიოთეკებს ესლა დაბა-სოფლებშიაც ააჩსებენ. თან და თან ბიბლიოთეკები ისეთ მიუცილებელი საჭიროებად ხდება, როგორც „პური არსებითი:“ ამ გვარი ბიბლიოთეკების დაფუძნება მოიფიქრა ფრანკლინის მიერ დაარსებულმა კავშირმა“; მანვე დაარსა პირველი ბიბლიოთეკები: ეპი არაა ამით სამშობლოს დიდი სამსახური გაუწია.

ფრანკლინისა და მისი მიგობრების მეცადინეობით ფილადელფიაში დაარსდა სამაგალითო სკოლები, პირველი საზოგადო სააჯადნყოფო ამერიკაში, თავშესაფარი ღარიბთათვის... მათივე მეცადინეობით ქ. ფილადელფია მსლად გამოიცვალა: ყოველი კუთხე მისი მოკენტეს გაანათლეს, ნოაწეცეს თავისუფალი ცეცხლის მქრობელი რაზმები, ღამის ყარაულები და სხვა...

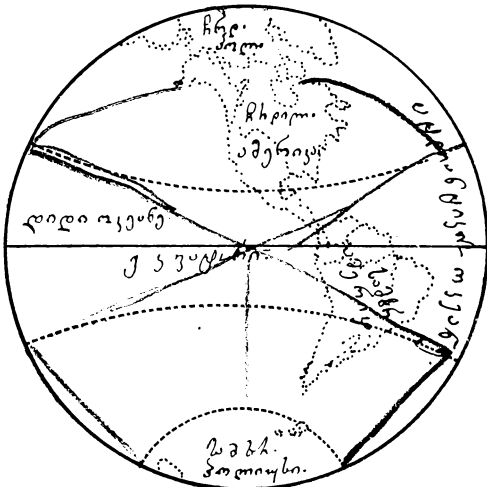
VII

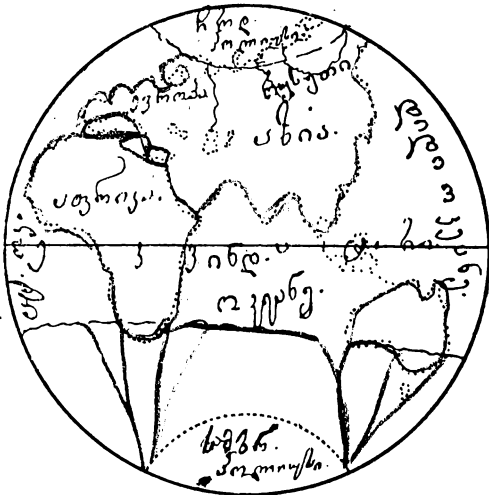
ინგლისი და ინგლისელი ახალშენები ამერიკაში

მრთი ძველი ანდაზაა, რომელიც არასოდეს არ უნდა დაივიწყოს კაცმა:

თანხმობით პატარაც გადიდდება, უთანხმოებით კი დიდიც დაპატარავდება. რომ საზოგადო საქმეში თანხმობით და საერთო ძალით კეთილგონიერი შრომა სასარგებლოა, ეს აზრი ფრანკლინის მიწის შვილთ მალე შეიგნეს და კიდევ გამოიყენეს.

ცხოვრება მათ ახალ ქვეყანაში საზოგადოთ არ ეხერხებოდათ და ისეთი ხანაც დაუდგათ, როცა მიუცილებელი საჭირო შეიქნა მათი ცხოვრების გაუმჯობესობა.

საქიროა რამოდენიმედ მაინც გავიცნოთ ის მხარე, სადაც ფრანკლინი სცხოვრებდა.

ღედა მიწის ზურგზედ წყალი უფრო მეტია, მინამ ხმელეთი. როგორც ხედავთ ამ ნახატებზედ, ხმელეთს, უმთავრესად, ორი დიდი კუნძული შეადგენს: ერთს უწოდებენ „ძველ ქვეყანას“ მეორეს — „ახალ ქვეყანას“

ძველს ქვეყანას. სამი ნაწილი შეადგენს: პატარა ეკროპა, ვებერთელა აზია და აფრიკა. *)

ახალ ქვეყანის უმთავრესს ნაწილს „ამერიკა“ შეადგენს. იმას უჭირავს თითქმის დედამიწის მეორე

---

*) აზიისაგან ოთხნახევარი ეკროპა გამოიჭრება, აფრიკა სამჯერ უდიდესი ეკროპაზედ

ნახევარი ნაწილი — ჩრდილოეთიდან დაწყებული სამხრეთამდე. შუაზედ იგი ვიწროვდება და წარმოადგენს მიწის ვიწრო ზოლს, რომლითაც ჩრდილოეთ აშკრია უერთდება სამხრეთ აშკრიას. *)

ღედამიწის ყოველ ვიწრო ზოლს, რომელიც ორს დიდს ხმელეთის ნაჭერს აერთებს, ეწოდება „ყელი“. მაშასადამე ჩრდილოეთ ამერიკა უერთდება სამხრეთ ამერიკას (პანამის) ყელით.

* *

ძველს ქვეყანას ახლისაგან აცალკევებს ვებერთელა წყლის მანძილები — ოკეანები.

როგორც ნახატებზედაც სჩანს, ერთი მათგანი ცალის მხრით ამერიკის აღმოსავლეთ ნაპირს ეკვრის, მეორეთი — ევროპას და აფრიკას. ეს „ატლანტიკის“ ოკეანეა. მეორე ოკეანე ამერიკის დასავლეთ და აზიის აღმოსავლეთ ნაპირებს აკრავს. ეს „დიდი“ ანუ „წყნარი“ ოკეანეა.

ატლანტიკის ოკეანე ამერიკის შუა წელში წარმოადგენს მოზრდილ „ყურეს“ (заливъ). ეს „ყურე“ ზემოხსენებულს პანამის ყელს აკრავს და ამგვარად ჩრდილო ამერიკას ჰყოფს სამხრეთ ამერიკისაგან. „ყურე“ მოთარულია მრავალი დიდი და პატარა კუნძულებით. შუაზედ რომ პანამის ყელი არ იყოს, ყურეს წყალი შეუერთდებოდა დიდი ოკეანეს წყლებს

*) ამერიკა ცოტათი აზიაზე და ნაკლებია; სახელდობ, სანხრეთ ამერიკა ორჯერ მეტია ევროპაზე; ჩრდილოეთ ამერიკა რაჭენიმედ აღემატება სამხრეთ ამერიკას.

და მაშინ ჩრდილოეთ ამერიკა სრულიად განცალკევდებოდა სამხრეთ ამერიკისაგან.

ჩვენნი წინაპარნი (ძველი ქვეყნის მკვიდრნი) ასი ათასი წელი ცხოვრებდნენ და „ახალი ქვეყნის“ არსებობაზედ არა იცოდნენ რა.

ღიღი ხნიდგან ეჭვით იცოდნენ, რომ მიწა ბურთივით მრგვალი უნდა იყოსო. ოთხასი წლის უკან ერთმა იტალიელმა — კოლუმბმა იფიქრა: „თუ დედა მიწა მრგვალია, მოდი გავცურავ მე ევროპიდგან სულ პირდაპირ და პირდაპირ დასავლეთისაკენ... და უსათუოდ გავალ აზიის ნაპირზედ“ მას უნდოდა გასულიყო იმ მდიდარს ქვეყანაში, რომელიც აზიის სამხრეთ მხარეში სძევს, ე. ი. ინდოეთში.

ისპანიის მეფემა და დედოფალმა თანაუგრძნეს მას და მისცეს ხომალდები. გასწია მან მისმიერ ამოჩემებული ქვეყნისაკენ... იარა, იარა სულ ოკეანეთი... ბოლოს დაინახა მიწა. მან შიადწია იმ „ყურეს“ კუნძულებთან, რომელიც ჩრდილოეთ ამერიკას აცალკევებს სამხრეთ ამერიკისაგან, თვითონ კი ამ დროს დარწმუნებული იყო — ინდოეთში მივედიო. ახალ-ნახული ქვეყნის მცხოვრებლებს; დაარქვა ინდოელები და მექსიკის ყურეზედ მდებარე კუნძულებს — ინდოეთი. *)

*) ნიმდკადლი ინდოეთი აზიაშია და არა ამერიკაში მას შემდეგ კი, რაც კოლუმბმა ამერიკა აღმოაჩინა და მექსიკის კუნძულებს ინდოეთი უწოდა, ერთმანეთისაგან გასარჩევად აზიის ინდოეთს (ნამდვილი ინდოეთი) აღმოსავლეთ—ინდოეთად უწოდებენ (უეზო ენით—ვესტ ინდია). ამერიკისას კი დასავლეთ-ინდოეთად—ოსტ-ინდია. ეხლაც ასე ამბობენ: ვესტ-ინდია, ოსტ-ინდია.

იმას მაშინ აზრადაც არ მოსვლია, რომ ინდოეთში გასაეალი გზა გადალობილია დედამიწის „ახალი ქვეყნით“ — ამერიკით. კოლუმბი მართლაც წაატყდა ამ მხარეს.

მხოლოდ რამოდენიმე წლის შემდეგ გაიგეს, თუ რა აღმოაჩინა კოლუმბმა; ვაიცნეს დიდი ოკეანე, მოიფიქრეს თუ როგორ შესულიყვნენ მასში და იქილგან როგორ გასულიყვნენ ზღვით აზიის ნაპირებისაკენ, (სამხრეთ ამერიკის შამორებით).

* * *

ახალ ქვეყანაში კოლუმბს თან გაჰყვნენ ჯარად ისპანელები, პორტუგალები, ინგლისელები, ფრანგები, გოლანდიელები...

იქ ბევრი ოქრო, ვერცხლი და ნოყიერი მიწებიც აღმოჩნდა და პირველ ხანებში ევროპიელები უფრო იმ აზრით მიდიოდნენ ამერიკაში, რომ ჩქარა გამდიდრებულიყვნენ. თვითონ ისინი ცოტას მუშავობდნენ, ინდოელებს ყველაფერს ართმევდნენ, რის წართმევაც კი შეეძლოთ, ყანებშიაც და მანებშიაც იმათ ამუშავებდნენ და თან ძრიელ სისტიკადაც ექცევოდნენ... ახალ მისულნი ევროპიელები ნამდვილ მტაცებელ და მძარცველ ყაჩაღებს წარმოადგენდნენ. როცა დარწმუნდნენ, რომ მძიმე სამუშევარის ატანა ინდოელებს არ შეეძლოთ, მოიფიქრეს აფრიკაში „ზანგების“ ყიდვა, რომლებიც ხომალდებით გადმოჰყავდათ ამერიკაში უუმძიმეს მონობისათვის. ამ გვარად წითელ კანიანების ქვეყანაში, გარდა მათი დამპყრო-

ბელის „თეთრებისა“, გაჩნდნენ „შავი შონებიც“.

ბავიდა რამდენიმე ხანი და ამერიკაში იწყეს გადასვლა არა მარტო ხელათ გამდიდრებისათვის არამედ პატიოსანი შრომისათვისაც. ამნაირად მრავალი პატიოსანი ხალხი გადმოსახლდა ინგლისიდან ჩრდილოეთ ამერიკაში ატლანტიკის ნაპირებზედ.

ინგლისიდან გადმოსახლებულთა შორის მეტი მეტი შრომის მოყვარე და სასარგებლო იყვნენ ის კაცები, რომელთაც სამშობლოში სდევნიდნენ სარწმუნოების გამო, როგორც „მწვალებლებს“.

მაგალითად, 1620 წელს ჩრდილოეთ ამერიკაში ატლანტიკის ნაპირებზედ გადმოსახლდა ას ორი პატიოსანი ქრისტიანე, რომელნიც ინგლისის მეფემ ძალად გადმოსახლა სამშობლოდგან, რადგან ისინი არ ლოცულობდნენ ისე, როგორც მეფეს სურდა. მრავალი წელი იხეტიალეს საწყლებმა, სანამ დასადგომ ბინას იშოვნიდნენ და დაესახლებოდნენ ჩრდილოეთ ამერიკის უდაბურს ნაპირებზედ. მალე იმათ მიემატათ მათივე მსგავსნი „მწვალებელნი“ მათ მიერ დასახლებულ ადგილებს დაერქვა მსსსჩუჩუკტი. გადმოსახლებულებმა გააშენეს რამოდენიმე ქალაქი, სხვათა შორის

ბასტონიცი,*) რომელიც ეხლა ძლიერ მდიდარია

---

*) სამშობლო ფრანკლინისა (იხ. 1 გვ.) პაპა და მამაც ფრანკლინისა იმიტომ გადმოვიდნენ ინგლისიდან ამერიკაში, რომ არ ეღალატნათ თავიანთ რწმენის თავს.

და დიდის პატივით იხსენიებს მათი კეთილდღეობის მიზეზს — ას ორთა მამამთა“

სამოცი წლის შემდეგ ერთმა მდიდარმა ინგლისელმა „ჰენმა“ მეორე ამისივე მსგავსი ახალშენი დააარსა. ორასის თუ სამასის ვერსის სიშორეზედ ბოსტონიდან მან საკუთარი საშვალებით დაასახლა 20, 000 „მწვალეზელნი“ — კვაკვერები (იხილევგ. 19). იმ ტყეებიან ადგილებს, სადაც გადმოსახლებულნი დაბინავდენ დაერქვა ჰენის ტყეები ანუ ჰენსილჰანა.

ჰენნი ღირსეული ჯაცი იყო. მას დიდის პატივით იხსენიებდენ არა მარტო გადმოსახლებულნი, არამედ მეზობელნი — ინდოელებიც. ჰენსილჰანაში უმთავრესს ქალაქად შეაქნა „ფილადელფია“ ანუ ქართულად — „ქალაქი მშობისა“.)

ატლანტიკის ნაპირი ამერიკაში გახდა თავშესაფარი არა მარტო სარწმუნოების გამო დევნულთათვის, არამედ სხვა და სხვა ქვეყნის ტანჯულ დასჯილთათვისაც, რომელთაც არ სურდათ გაწვალებული ცხოვრება განეგრძოთ თავიანთ სამშობლოში და იმედობდნენ შრომითა და მეცადინობით მოეპოვებიათ უმჯობესი ცხოვრება ახალ მხარეში.

შრანკლინის დროს ინგლისელთა ახალ-შენი (poselennie) იყო ცამეტი. ეხლა მოკლედ განვმარტოთ, თუ რა დამოკიდებულობა აქვს საზოგადოათ ახალ შენებს თავისს სამშობლო მხარესთან. იმგვარ გადასახლებულთ, როგორიც იყვნენ ინგლისელნი ამერიკაში ეწოდება „კოლონისტები“, მათ

მიერ დასახლებულ ადგილებს „კოლონიები“. როდესაც კოლონისტები სხვისს სახელმწიფოში ესახლებიან იმავე სახელმწიფოს უერთდებიან და მისს მფარველობისა და მორჩილების ქვეშ იმყოფებიან. მაგალითად, ეხლა რუსეთში ბლომად ესახლებიან გერმანელები. ესენი რუსეთის ქვეშევრდომნი შეიქმნენ და ეკუთვნიან რუსეთის მმართველობას.

როდესაც კოლონისტები თავისუფალ (დაუპატრონებელ) მიწებზედ ესახლებიან ისინი არ სწყვეტენ კავშირს სამშობლო მხარესთან. ჩვეულებრივ მრავლდებიან მისს მფარველობის ქვეშე, ემორჩილებიან მას, თავისს თავს სთვლიან შეილებად, სამშობლოს დედათ — „დედო მხარეთ“ ანუ — უცხო ენით — მეტროპოლიათ. ამგვარად ატლანტიკის ხაზირებზედ გაშენებულ ინგლისელთა კამეტი კოლონიის „დედო მხარე“ — მეტროპოლია იყო ინგლისი.

მაგრამ მეტროპოლიები შორეულს ახალშენებს ყოველთვის ეგრე არ ეპყრობიან, როგორც შეჭფერის შეილების მოყვარულ დედას მათი მფარველობა.

ინგლისიც თავისი კოლონიებისათვის ბოროტი დედინაცვალი უფრო იყო მინამ ნამდვილი დედა.

ფრანკლინს ცოტა არ უშრომია იმათ გამოხსნისათვის ინგლისის ხელიდგან.

ღავუბრუნდეთ ისევ მას (ფრანკლინს).

VII

ფრანკლინი საზოგადო სამსახურში.

ფრანკლინს შეუსრულდა 42 წელიწადი. პატიო-

სანი შრომით იმან იმდენი ქონება შეიძინა, რომ შეეძლო რიგიანათ ეცხოვრა თავის ოჯახითურთ ღ სიმდიდრეს კი არ მისდევდა. ამის გამო მან თავისი საბეჭდავი (სტამბა) სხვას გადასცა. მუდმივი შრომით ფრანკლინმა აღზარდა თავისი ქკუა-გონება, შეიმუშავა მტკიცე ხასიათი და კეთილი მიმართულება: დაიმსახურა საზოგადო სიყვარული და პატივისცემა. თავისი თავიც და მეგობრებიც შეაჩვია—ჩაპკვირებოდენ სამშობლო ქვეყნის საქმეებს. ეხლა მან გადასწყვიტა დანარჩენი დღენი სიცოცხლისა მთლად სამშობლო ქვეყნის საკეთილდღეოდ გადაედო.

* * *

ინგლისელების თვითოვეულს კოლონიას მეთვალყურობდა 1 გუბერნატორი რამდენიმე „ჩინონიკებითურთ,“ რომელთა დანიშვნა ინგლისის მთავრობის საქმე იყო. ყოველი ახალი დადგენილობა და უმთავრესი საქმე კი გაირჩევოდა და გადაწყდებოდა „კოლონიურ კრებაზე“ — ე. ი. კოლონიის წარმომადგენელთა კრებაზე.

„პენსილვანიის კრებაში“ ფრანკლინმა მიიღო თავისს თავზე მდივნის თანამდებობა (მაშინ, როცა ის მხოლოდ 29 წლის იყო) და კარგადაც მიჰყავდა საზოგადო საქმე. კრების წევრნი დიდის ყურადღებით მოისმენდენ, რასაც ახალგაზრდა მდივანი წარუდგენდა მათ. ბოლოს თვითონ ფრანკლინიც ამოირჩიეს კრების წევრად.

ზარდა ამისა მან (ამავე დროს) თავს იღვა პენსილვანიის ფოსტის მართვა-გამგეობა და ისე ლამაზად

და იათად მოაწყო ჰანსილვანიის საფოსტო საქმე, რომ ინგლისის მთავრობამ მთელი ამერიკის კოლონიებში საფოსტო საქმის წარმოება მას მიანდო.

ფრანკლინს სამხედრო საქმეშიაც შეხვდა მონაწილეობის მიღება.

ინგლისელების ახალშენებთან ერთად ჩრდილოეთ ამერიკაში ისპანელებისა და ფრანგების ახალშენებიც იყვნენ. ამის გამო ისპანელთა და ინგლისელთა შორის გამართული იყო მუდმივი ომი. ომი გათავდა მით, რომ ინგლისელებმა სრულიად განაძევეს ჩრდილოეთ ამერიკიდგან ისპანიელებიც და ფრანგებიც. რასაკვირველია, ეს ასე ერთბაშით არ მომხდარა. ისპანელები, განსაკუთრებით კი ფრანგები დიდს ხანს ომობდნენ. ამ დროს ინდოელები „დამკვირვებულად“ იხვეოდნენ — ხან ინგლისელებს მხარეს იჭერდნენ, ხან მათი მტრებისას.

ამასთან ინგლისელი ახალშენები იძულებულნი იყვნენ, უმეტეს ნაწილად, საკუთარის საშვალეებით დაეცვათ თავი, როგორც ისპანიელებისაგან, ისე ფრანგებისა და ინდოელებისაგანაც: ინგლისიდგან რო ჯარები იგზავნებოდა საკმაო სურსათით არ იყო გამოსტუმრებული; მათი ბარგის გადატან-გადმოტანაც არა ნაკლებად აჭირებდა საქმეს.

ფრანკლინმა ამ დროს დიდი შემწეობა აღმოუჩინა იმათ. ნახევარი მისი ქონებისა მისცა ჯარის უფროსებს, სცხენებისა ურმებისა და სურსათის სასყიდლათ; ეხმარებოდა იმათ აგრეთვე ყოველგვარ გა-

ჭირების დროს... ინგლისის მთავრობამ ბოლოს ეს დანახარჯი არც კი გადაუხადა მას.

ამას გარდა ინგლისელი ჯარი ცოტა იყო. ფრანკლინმა დააჯერა ახალშენები, რომ ახალი, საკუთარი ჯარი შეედგინათ, რომლის მოწყობის საქმე თვითონ იღვა თავისს თავზედ: განკარგულებას შეებოდა ჯარის სურსათით დაკმაყოფილებაზედ, იმათ შეიარაღებაზედ, აშენებდა სიმაგრეებსა, მაგრამ მთავარ-საზრდლობას კი დიდის სიამოვნებით უთმობდა იმ პირებს, რომელთაც სამხედრო საქმე უფრო გაეგებოდათ.

* * *

მრთხელ ცამეტივე კოლონიის წარმომადგენელთა სრული კრება შესდგა იმ აზრის გამოსარკვევად, თუ როგორ დაეცვათ თავი მტრებისაგან? ამ კრებაზედ ფრანკლინმა წარმოსთქვა აზრი, რომ მიუცილებელი საქიროა „მუდმივი კავშირი“ დავაფუძნოთ ყველა (ცამეტივე) კოლონიებმა ურთიერთ შორისო. სხვათა შორის მან ურჩია თვითოეულს კოლონიას ორ-ორი კაცი გამოეგზავნა თავიანთი წარმომადგენელნი სამ-სამი წლის ვადით ყველა კოლონიების საზოგადო კრებაში, რათა ამ კრებას ყველა მტრების ინააღმდეგ შეძლებოდა ზომების მიღება, სიმაგრეების აგება, ჯარის შეკრება და სამხედრო გემების მოწყობა ზღვაზედ სავაჭრო ხომალდების დასაცველად.

ახალშენებმა მალე შეიგნო ამგვარი შეერთების მნიშვნელობა მათი კეთილდღეობისათვის, მაგრამ

ინგლისის მთავრობას მათი ერთობა არ უნდოდა. ინგლისს ეშინოდა—თუ ახალშენები ერთად შესისხლ-ხოცდნენ, შეიძლება ისე მოიმაგრონ წელი, რომ ინგლისის დაუხმარებლადაც შეიძლონ თავიანთ თავის დაცვა ყოველ გაქირების დროსო.

ინგლისის მთავრობა შიშობდა—ვაი თუ ამ შეერთების შემდეგ ახალ-შენებმა იფიქროს, რომ ძალა შესდევთ და ინგლისსთან დამოუკიდებელი ცალკე სახელმწიფო შეადგინონო.

*
*
*

არც უსაფუძვლო იყო ამგვარი შიში.

როგორც შეილები რჩებიან მშობლების გავლენის ქვეშე, სანამ ისინი სრულწლოვანი გახდებიან, ისე ახალშენებიც, შორს თავისუფალ მიწებზედ დასახლებულნი, საამოვნებით ემორჩილებიან მეტროპოლიას, ვიდრე იმათი მფარველობა ესაქიროებათ, სანამ არ გააუძჯობესებენ თავიანთ ცხოვრებას, მინამ მტკიცედ არ მოიმაგრებენ ფეხს—ფეხს არ გაიდგამენ.

ხოლო, როცა დაშორებული კოლონიები მომაგრდებიან, მეკობრულად მხოლოდ მაშინ უცქერენ თავისს მეტროპოლიას, თუ ეს უკანასკნელი იმათ საქმეში არ ეჩრება—თუ შეგნებულნი აქვსთ, რომ შორიდგან მეტროპოლია ისე კარგათ ვერ მოაწყობს კოლონიების საქმეს, როგორც თვითონ კოლონისტები.

მშობლები თუ ყოველთვის გონივრულად ექცე-

ვიან თავიანთ შვილებს და იმათზე უაზროს, თვითნებობას არ იჩენენ, იმ შემთხვევაში იმის შიში არ უნდა ჰქონდესთ, რომ შვილები უზნეო ყოფაქცევით არ მოუსვენებენ მათ: შვილები მათთან ერთს სახლში იცხოვრებენ, თუ თავისს საკუთარ ოჯახობას გაიმართავენ — ეგ სულ ერთია, მშობლები მათთვის მაინც ძვირუფესნი და საყვარელნი იქნებიან. მაკრამ თვითნება და შერეკილი მშობლებისაგან, როგორც კი ფეხს მოიდგამენ, კეთილი შვილებიც კი გარბიან ხოლმე. ამ გვარ შემთხვევაში ეგრე სჭირს შორეულს ახალშენებსაც — შორეულს კოლონიებსაც.

* * *

როგორც უკვე ნათქვამია ინგლისი ამერიკელ ახალშენებს დედობას კი არ უწევდა არამედ ბოროტ დედინაცვლობას.

ინგლისის მართებლობა არა სწუხდა იმაზე, -- თუ როგორ ცხოვრებდნენ ოკეანეს იქით გადასახლებულნი. ის მხოლოდ იმას ფიქრობდა, რა სარგებლობა გამოეტანა ინგლისშივე მცხოვრებ ინგლისელთაგან; გადასახლებულნი ინგლისელებს საწველ ფურათ მიაჩნდათ და არა მკვიდრ ძმებათ: —

ინგლისის მთავრობა კერძო პირებსა და მოვაჭრე კომპანიებს მიაჩუქებდა ხოლმე ვებერთელა ნაქერ მიწას და ესენი კი, თავისს მხრავ, სხვა გადმოხვეწილებს აძლევდნენ იჯარით და აკიწროებდნენ მათ.

ძიდევ უფრო მეტს შევიწროებას იომენდენ გა-

დმოსახლებულნი ინგლისელ ვაჭრებთა სასარგებლოდ. თუ არა ინგლისელი ვაჭრების ხომალდით ისე ამერიკელები ვერაფერს შემოიტანდენ კოლონიებში და ვერც კოლოხიის ნაწარმოებს გაიტანდენ საზღვარ გარეთ. ამასთანავე ახალშენები იძულებულნი იყვნენ თავიანთი საქონელი ნახევარ ფასად დაეთმობთ ინგლისელებისათვის, ხოლო ინგლისელებისაგან შემოტანილი კი—სამწილ ფასად ეყიდათ. ამავე საქონელს ფრანგები და გოლანდიელები ორწილ მეტ ფასში მიიღებდენ, აგრეთვე იმ საქონელს, რაც ინგლისელებს შემოჰქონდათ, ფრანგები და გოლანდიელები ნახევარ ფასათ მოიტანდენ, მაგრამ ამის ნებას მათ არავინ აძლევდა.. —

ამასთანავე აღკრძალული აყო ზოგიერთი საქონლის ყიდვა-გაყიდვა თვით კოლონიებში ურთიერთ შორის. — შეეძლო, მაგალითად, კოლონიუსტს პური, თამბაქო მეზობლურათ გაეყიდა და რიგიანი ფასი აეღო... მაგრამ არა!.. გინდა თუ არა, შენ მიჰყიდე საქონელი ინგლისელს, ინგლისელი მიუტანს შენს მეზობელს; შენგან ის ჩაღის ფასათ აიღებს, და შენს მეზობელს კი როგორც უნდა ისე მიჰყიდის. —

ინგლისელნი მეფაბრიკენიც ახალშენების ხარჯით მდიდრდებოდენ. ინგლისში დიდი ხნიდგან ამზადებდენ ბევრს რკინეულობას და შალეულობას. როგორ ან სად უნდა გაესაღებიათ?... ნამეტურ ის რაც ნაკლები ღირსების იყო და ისიც, რაც შეიძლება, დიდს

ფასში. ამისთვის შორს არ წასულან: ისევ ახალშენებს აღუკრძალეს ფოლადეულობა და შალეულობა შამოეტანათ თუნდ ინგლისის ხომალდებითაც, სხვა რომელიმე სახელმწიფოდგან გარდა ინგლისისა. თვით კოლონიებშიაც აღუკრძალეს ამგვარი ნივთების დამზადება. არც მაკრატლისა, არც ცულისა და არც ნამგლის გაკეთება არც ერთმა ახალშენმა არ გაბედოს. არც მოქსოვო, არც მოთელო, თუნდ ერთი არშინი მაუდიც იყოს! . ყველაფერი ინგლისელი მეფობრიკეებისგან იყიდეს!

ახალშენები ძლიერ უკმაყოფილონი იყვენ, მაგრამ ითმენდენ. შრომის მოყვარაობისა და ზომიერების მეოხებით, ისინი მანც კარგათ ცხოვრებდენ. მაგრამ ინგლისმა თავისის გაუმაძღარის სიხარბითა და ძალდატანებით მათ მოთმინებას ბოლო მოუღო.

ბარდა ამისა პენსილვანიის ახალშენებს სხვა მიზეზებიც აიძულებდა საჩივლელდ. „ჰენსილვანია“ როგორც ნათქვამია, პენნის ძიერ გაშენებულ კოლონიას ეწოდება. *)

პენნი კეთილი კაცი იყო, ის ახალშენებს სრულებით არ ავიწროვებდა, მაგრამ პენნი გარდაიცვალა მისი მემკვიდრეები კეთილს მამას ვერაფრად ჩამოგავდენ. პენსილვანიის მესაკუთრეებათ ისინი ითვლებოდენ. თუმცა თვითონ ისინი არავითარ მიწის ბეგარას არ იხდიდენ, მაგრამ ახალშენებისაგან კი მთელა პენსილვანიის ხარჯების დასაფარავ ფულებს

---

*) იხილეთ გვერდი 63

ბოჭავდენ. პენსილვანიის ხარჯების დასაფარავ ფულებით პენნები თავიანთ კერძო საქმეებს იკეთებდენ და კანონის იმ მუხლებს, რომლებიც რამოდენიმედ ახალშენების ინტერესებს იცავდა, არავითარს ყურადღებას არ აქცევდენ.

გუბერნატორებიც პენნების დამხმარე იყვნენ. ხოლო ახალშენების წარმომადგენელთა კრება, ექვი არაა, ახალშენებს ეხმარებოდა და თავის დამხმარებას კიდევ ასაბუთებდა კანონის ძალით. მკვიდრთ თან და თან ემატებოდათ ბრაზი გუბერნატორისა და პენნების წინააღმდეგ. გუბერნატორი ხედავდა რომ კრებას ფრანკლინი უძღვებოდა თავისი მეგობრებით და ჩამოაგდო მასთან მოლაპარაკება.

— „შეგვარივე ჩვენ მცხოვრებლებთან და სამაგიეროდ პენნები შენ უხვად დაგასაჩუქრებენ“ — უთხრა მან ფრანკლინს.

— „მე უბრალო ცხოვრებას დაჩვეული ვარ და პენნებისაგან არა მინდა რა —“ უპასუხა ფრანკლინმა.

ახალშენებმა გადასწყვიტეს გაეგზავნათ ფრანკლინი ინგლისში საჩივრებით პენნებისა და გუბერნატორის წინააღმდეგ ამ საქმის გამო მან ინგლისში ორჯერ იმგზავრა და კიდევ გაიქვანა თავისი — რაც ახალშენებს სურდა: პენნების უსამართლო ქცევა რამოდენიმედ შეამცირეს.

* *

ფრანკლინს პენსილვანიის საქმეები ისე ჰკვიანად და მშვიდობიანად მიჰყავდა, რომ მას, გარდა პენსილვანიის დაცვისა პენნების უსამართლო ქცევისაგან, მალე მიანდევს ამერიკის ყველა კოლონიები

დაეცვა კანონის წინაშე ინგლისელთა ძალდატანებისაგან.

ზრანკლინმა საჭიროდ დაინახა აეხსნა ინგლისელებისათვის, რომ ახალ-შენებმა წელი მოიმაგრეს, ასე რომ შეუძლიანთ თავისთვის დამოუკიდებლად იცხოვრონ, ინგლისის მფარველობაში აღარ საჭიროებენ და ამიერიდგან მათგან შევიწროებასაც აღარ მოითმენენ; აღვილად შეიძლება ახალშენებმა სამუდამოდ შესწყვიტონ კავშირი ინგლისელებთან, თუ უკანასკნელნი ძმებათ არ იცნობენ ახალშენებს.

ზონიერს ინგლისელებს ეს კარგად ესმოდათ, მაგრამ ამისთანა გონიერი კაცები ცოტა იყო მაშინ ინგლისში. ინგლისი ეხლაც პატრონობს რამდენიმე კოლონიებს, რომელთაც თავისს მეტროპოლიასთან დამოუკიდებლად შეუძლია იცხოვროს, მაგრამ არ სცილდებიან მას, იმიტომ რომ ინგლისელები ადრინდელა არ ავიწროებენ მათ. პირიქით ძვირად აფასებენ მათ... ამ გვარი გამოცდილება ინგლისმა მხოლოდ მაშინ შეიძინა, როცა სიხარბისა, თვითნებობისა და ჯიუტობის გამო დაჰკარგა ამერიკის ცამეტი ახალშენი (კოლონია).

— „ზიყურებ მე თქვენ — ამერიკელებს და ვხედავ: რამდენიც უნდა ილაპარაკოთ თქვენს კავშირზედ ინგლისთან, მე მაინც დარწმუნებული ვარ, რომ ამ კავშირს მალე შესწყვეტთ და თავისთავს დამოუკიდებელ სახელმწიფოთ გამოაცხადებთ“ — უთხრა ერთხელ ზრანკლინს ერთმა გამოჩენილმა ინგლისელმა.

— „ჯერ-ჯერობით ამას არავინ ფიქრობს, მაგრამ თუ თქვენ—ინგლისელები უფრო რიგიანად არ მოგვექცევით— შეიძლება ახალ-შენებს ეს აზრი მოუვიდესთ“ — უპასუხა ფრანკლინმა.

ფრანკლინი გულწრფელად ლაპარაკობდა. ის დაჯერებული იყო, რომ თუ ინგლისელები დროზედ გონს მოვიდოდნენ, კოლონიებიც არ ჩამოეცლებოდა ინგლისს, წინააღმდეგ შემთხვევაში კი კავშირის დაცვა შეუძლებელი იყო.

ფრანკლინის მოსაუბრემ გადააქნ-გადმოაქნია თავი და შენიშნა: „უბედურება აუცილებელია. აქ კიდევ არ აქვსთ შეგნებული, რომ საჭიროა შეიცვალოს ჩვენი უსამართლო ქცევა ამერიკის ახალიშენებთან“.

ინგლისელების უგუნურებას კიდევ უფრო აძლიერებდნენ მათივე დანიშნული სამსახურის კაცები, რომლებიც თავის სამსახურს მთავრობის წინაშე მარტო ამერიკელების დაბეზღებით ასრულებდნენ.

ფრანკლინი სწერდა: „ინგლისი აგზავნის ჩვენს კოლონიებში უვარგისს კაცებს, რომელთაც ცრუ ცნობის ჩვენებით მართებლობა, სამსახურის გაწევის მაგიერ ხშირად შეცდომაში შეჰყავთ, ისინი წარადგენენ ვითომ ახალ-შენები სუსტნი, მოუსვენარნი და სხვა ზოგადოთ ურთი-ერთ“ ორის უთანხმონი იყვნენ. საუბედუროდ ეს სრულიად სიმართლეს მოკლებული ცნობები მართებლობას სჯერა და ფიქრობს: რაც უნდა შავი დღე დავაყენო ამერიკელებს, ისინი თავისს დღეში ვერ-შეერთდებიან იმდენად, რომ ჩვენ მეტოქობა გავვი

წიონ და თავისუფლება მოიპოვონ. ამიტომ, ვითომ ჩვენდა დასაწყენარებლად, სულ ახალსა და ახალს სისასტიკეს იგონებს. მაგრამ ინგლისელთა სიმკაცრესთან ერთად მკვიდრთა ბრაზიც იზრდება მათ წინააღმდეგ. მართებლობა, მე ვიცი, დაბოლოს უკიდურესს — უკანონო ზომებს მიმართავს... ჩვენი ახალშენები ამას ვერ მოითმენენ და საქმე ომამდე მიაღწევს, რომელიც ან ამერიკელებს ინგლისის მონებად გახდის, ან კოლონიები ჩამოეცლებ ინგლისს და ცალკე სახელმწიფო შეიქნება. უკანასკნელი შედეგი უფრო დასაჯერია, იმიტომ რომ ამერიკის ძალა და დიდება არათუ დღითი დღე არამედ საათობით იზრდება.“

* * *

ამ პატროსანი კაცების სიტყვები მართლაც ასრულდა: უთანხმოებამ ინგლისსა და ახალ-შენთა შორის გაცხარებული ომი გამოიწვია.

აი ამ ომის მიზეზიც:

ინგლისის მართებლობას ფული დასჭირდა. ამისათვის მან გადასწყვიტა საღერბო გადასახადი შემოეღო ამერიკის კოლონიებში, ე. ი. მოითხოვა, რომ კოლონიებში ყოველ გვარი თხოვნა, — ქალაქი (დოკუმენტი) ნაყიდობისა, გირავენობისა და სესხისა უსათუოდ ღებრიან ქალაქებზედ დაეწერათ და ამ ქალაქებისაგან შემოსული ფული ინგლისის ხაზინაში შეეტანათ. ამ გვარმა აშკარა უსამართლობამ ააჯანყა კოლონისტები. რომ სთქვას კაცმა, ამ შემ-

თხვევაშიც არ გახდებოდნენ წინააღმდეგნი დახმარებოდნენ ინგლისს. ისინი ყოველთვის ეხმარებოდნენ მათ შეძლებისადაგვარად: არც ფული, არც სისხლი მათთვის არ ენანებოდათ; ძალა უნებურად ითმენდნენ ყოველ-გვარ გაჭირებას ინგლისელ ვაჭრებთან და მეფაბრიკეთაგან; გაჰყავდათ თავისი ჯარის კაცები, აძლევდნენ ფულებს ისპანიელებთან და ფრანგებთან საომრად, მაგრამ, უნდა ვსაქვათ, რომ ახალ-შენები ყოველთვის აძლევდნენ მათ (ინგლისელებს) მხოლოდ იმ შემწეობას, რასაც ამოიჩეულნი პირნი დაადგენდნენ ადგილობრივ — „კოლონიურ კრებაზე“. საქმე იმაშია რომ ახალ-შენები კოლონიურს კრებას ენდობოდა, რადგან იგი მათი წარმომადგენელთაგან შესდგებოდა. კრება კარგად იცნობდა მათ საქმეებს და კიდევ მოვალე იყო პასუხი ეგო მკვიდრთა წინაშე...

„მხლა მოსულან ცხრა მთას იქილამ ვილაც — ბატონები და მათდა დაუკითხავად გადასახადი დაუდვიათ“!

„საძაგელი ამბავია! თუ ინგლისის მართებლობას ნება მიეცა ჩინი დაპატრონებისა, ისინი სიცოცხლეს გაგვიშწარებენ! თუ იმათ გადასახადების შეწერა დაგვიწყეს ჩვენ „კოლონიურ კრებათა“ ნება დაუერთველად, შენი მტერია ჩვენ დაგვემართება; მათი ძმების მივიერ ინგლისელების მონები შევიქნებით“ — ამბობდნენ ახალშენები.

„ეს აზრი რომ ინგლისელებს გავაყვანიოთ, არას

გზით არ შეიძლება. საქმე იმაში კი არაა—საღერბო გადასახადებით რამდენიმე გროშით მეტის ანუ ნაკლების გადახდა შეგვხდება, არამედ სამწუხარო ისაა, რომ აქ ჩვენ უფლებებს ვკარგავთ... აქ საგულისხმოა ძალდატანება და მამაპაპეული უფლებების დარღვევა*

ძოლონისტებმა ინგლისიდგან გამოგზავნილი ლერბის ქალაქები მიღების თანავე დასწვეს. ვისაც ნაკისრი ჰქონდა გაყიდვა, მათ უარი განაცხადების გაყიდვაზე... გარდა ამისა ახალშენებმა გადასწყვიტეს შეწყვიტათ ინგლისთან ყოველ გვარი მიმოსვლა. ძვირფასი ნივთები, რაიცა მხოლოდ ფუფუნებისათვის იყო საჭირო, გადასწყვიტეს არ ეყიდათ, უსაჭიროესი ნივთები კი თვითონვე დაემზადებიათ, უუძლიდრესს ოჯახებშიაც კი ტანისამოსათ შინ დამზადებულ „მატერიას“ ატარებდნენ, ოღონდ კი ინგლისელებისაგან არაფერი ეყიდათ. კაი ზორბა ლუკმა დაეკარგათ, თქვენმა მხე, ინგლისელ მეუპრიკეებსა და ვაჭრებსა!!

* *
*

ძეთაღგონიერნი ინგლისელნი ურჩევდნენ მართებლობას უარყოთ უსამართლოდ შემოღებული გადასახადება.

მთავრობამაც გადასწყვიტა საქმე ხელმეორედ გაერჩია. ამ მოლაპარაკებაზედ ფრანკლინიც დაისწრეს.

მან გონივრულად აუხსნა მათ, თუ რამდენს ითმენდნენ ახალშენები აქამომდე; დაანახა—თუ როგორი ძლიერი და მდიდარი შეიქნა ამერაკის ახალშენება...

აშკარად დაუმტკიცა აგრეთვე, რომ გადასახადები უკანონოდ შემოღებულია...

— „ჩვენ გავგზავნით ჯარებს და ძალით მივალგბინებთ კოლონიებს საღერბო ბეგარას!“ — მკვახედ შენიშნა ვილაც თავხედმა ინგლისელმა. ამაზედ ფრანკლინმა დარბაისლად უპასუხა: — „ჯარი ამერიკაში სხვას რას ნახავს, თუ არა მშვიდობიან სოფლელებს? შერე რას გააკეთებს ის იქ! ჯარი ვითომ ძალად მიადებებს ღერბის ქალღლებს? არა მგონი, პირიქით, ამ გზითშვიდობება ჯარმა მშვიდობიანი სოფლელები ააღლეღოს და შეიარაღებამდის მიიყვანოს.“

რამდენიმე დღის შემდეგ საღერბო ბეგარა მოსპობილ იქმნა, მაგრამ ამასთანავე ინგლისის მთავრობა საჭიროდ რაცხდა შეენიშნა, რომ კანონების დადგენა კოლონიებისთვის და მათ ვაჭრობაზე შემოსატან-გასატანი ბეგარის დადება მაინც მას ეკუთვნის. —

ამ გვარი დათმობა ნამდვილ დათმობათ არ ჩათვალეს; ისინი უფრო და უფრო ღელვდებოდნენ...

— „ინგლისის მთავრობას განგებ არ სურს შეიგნოს, რომ აქ საქმე „უფლეის დარღვევაშია“ და არა გროშებში“ — შენიშნა ფრანკლინმა.

ამგვარის დაურიდებელის და სამართლია ნისგამოლაპარაკებისაოვის, ინგლისის მართებლობამ ჩამოართვა მას კოლონიებში საფოსტო საქმეების მართვაგამგეობა — მიუხედავად იმისა, რომ ფრანკლინი ამ თანამდებობას მშვენივრად ასრულებდა... იმავე დროს

მართველობა ცდილობდა მოესყიდა იგი: ამ თავი-
დამევე დაჰპირდა უხვად გასწორებოდა მას იმ დახმა-
რებისათვის, რომელიც ფრანგებთან მან ომის დროს
აღმოუჩინა ინგლისის მხედრობას... და სხვა...

მაგრამ ფრანკლინი არ შეუშინდა იმათ რისხვას,
არც მათი საჩუქრებით მოსტყუვდა და საქმე ჩვეუ-
ლებრივის მხნეობით განაგრძო. — ის ჯერ კიდევ იმე-
დობდა გონზე მოეყვანა ინგლისელები, ამისთვის
ურჩევდა მათ კოლონიისტები ძმებად ეცნათ და
განხეთქილება მოესპოთ; მაგრამ იმავე დროს ახალ
შენებს წერილებით შეაგონებდა, რომ არას გზით
არ დამორჩილებოდენ ინგლისელთა დაჟინებულ თვით-
ნებობას.

ფრანკლინი ცდილობდა თვით ინგლისის მკვიდრთა
შორის აღედგრა თანაგრძნობა ახალშენებისადმი, ამი-
ტომ ყოველ გვარ დავას პარლამენტთან მდებია —
ყველასათვის გასაგები ენით განმარტებდა.

ამ აზრის განსახორციელებლად მან, სხვათა შო-
რის, შემდეგს საშუალებასაც მიმართა. გამოსცა რა
მდენიმე წიგნაკი. ერთს მათგანშა მოგვითხრობდა:
ვითომც პრუსიის მეფეს ინგლისელთათვის „კანონე-
ბის“ დადგენა მოეწადინებოდა, აღეკრძალოს კიდევ
მათთვის თავიანთი ფაბრიკების გახსნა (ინგლისში),
ფოლადეულობის და შალეულობის დამზადება და
აგრეთვე ყოველგვარი საქონლის შეტან-გამოტანა
ინგლისში პრუსიელი ვაჭრების გარეშე... ე. ი.
ფრანკლინი შეაგონებდა ინგლისელებს, ახალშენთ

მდგომარეობაში თავისთავი წარმოედგინათ და შეეგნოთ, თუ რამდენს შევიწროებას ითმენდენ ახალშენები ინგლისელებისაგან. მეორე წიგნაკში ფრანკლინი განმარტავდა, — „თუ როგორ შეიძლება დიდის სახელმწიფოს დაპატარავება.“ —

„სახელმწიფო — მრავალის კოლონიებით ძლიერი და არა თავის თავად — ემსგავსება ხაჭაპურს, რომელიც კიდებიდვან უფრო ადვილად ტყდება.“ *) ამ გვარმა სახელმწიფომ ეცადოს და ჩააგონოს კოლონიებს, რომ უკანასკნელნი მეტროპოლიისთან ერთს სხეულს არ შეადგენენ; შეავიწროოს და გაანადგუროს იგი, როგორც რომელიმე მტრის ქვეყანა. შემდეგ ამისა კოლონიები მოიკრებენ თუ არა რამდენიმედ ღონეს, მაშინვე აღიჭურვებიან მათ შემავიწროებელთა წინააღმდეგ და ერთი მეორეზე ჩამოეცლებიან თავისს მეტროპოლიას...

ამ გვარად დიდი და ღონიერი სახელმწიფო შეიქმნება პატარა და სუსტი!

ფრანკლინის წიგნაკებში ყველა ესენი ძლიერ ნათლად იყო გამოხატული. ინგლისის საუკეთესო კაცებს კარგად ესმოდათ თუ რა საშიში საქმე წამოიწყო მთავრობამ.

---

*) სწორედ ამ გვარი სახელმწიფოა ინგლისი. თვითონ ინგლისი მხოლოდ ორი კუნძულისაგან შესდგება, მაგრამ მადარსი და ურცხვი მისი კოლონიებია მოჟანტული მთელი დელამიწის ზურგზედ; ამ კოლონიების შემწეობით იგი ინახავს ვეუერთელა ფლოტს, განართულო აქვს დიდი ვაჭრობა. მისი სიმდიდრის საფუძველი კოლონიებია. —

მართებლობა თავისას მაინც არ იშლიდა. მართალია, საღერბო ბეგარა მოსპო, მაგრამ ამერიკაში ჩაის შემოტანას მაშინვე ბაჟი დაადვა. ეს ბეგარა ძრიელ მცირე იყო და მართებლობას ეგონა—ამერიკელები გროშისთვის დავას არ ასტეხენო, მაგრამ ამერიკელებს კარგად ესმოდათ, რომ მათთვის სამძიმო „უფლების დაკარგვა იყო და არა გროშის გადახდა“.

ჩაის შემოტანაზედ დადებული ბეგარა ამერიკელებმა ჩაის უსიქლოებით გადაიხადეს: ერთს მშვენიერს დღეს მათ გადასწყვიტეს ხელი აეღოთ ჩაის ხმარებაზე. ინგლისელი ვაქრების საწყობებში მრავალი ჩაით სავსე ცალები ეყარა, მაგრამ არავინ არ ყიდულობდა. ერთხელ ჩაით დატვირთული ხომალდები მოადგა ამერიკის ნავთ-სადგურებს, მაგრამ კოლონისტებმა შიგნით არ შემოუშვეს ისინი. ზოგიერთმა ვაქრებმა სცადეს ბოსტონში გადმოეღოთ ჩაით სავსე ცალები ინგლისელი სალდათების მფარველობის ქვეშე, მაგრამ ამაოდ. ბოსტონლებმა ცალები ერთიანად ზღვაში გადაუყარეს. ფრანკლინის აზრი გამართლდა (იხილე გვ. 75). ამ ძალდატანებამ მცხოვრებლებისაგან გამოიწვია კადნიერება. ინგლისის მთავრობამ სამაგიეროდ ახალი მკაცრი ზომები მოიგონა: გააუქმა ბოსტონის ნავთ-სადგური, აღუკრძალა მათ ყოველ გვარი ვაქრობა, დაკეტა კოლონიური კრება მასსაჩუხებტში, დააპატემრა მრავალი ამერიკელი, როგორც მოთავენი არეულობისა და გასასამართლებლად ინგლისში დაიბარა, რადგან

რადგან დარწმუნებული იყო რომ ამერიკის ნაფიცნი მოსამართლენი იმათ გაამართლებდენ. ეს განკარგულებაჲ მათი უძველესი უფლების დარღვევა იყო: დღემდის ახალშენებს თავიანთ სამსჯავროში ასამართლებდენ. გარდა ამისა, ინგლისელებმა იწყეს ჯარის შეკრება ამერიკაში გასაგზავნად, ეგონათ უსამართლობას ძალით გავიყვანთო.

* * *

ფრანკლინი დარწმუნდა, რომ საქმე მშვიდობიანად არ გათავდებოდა, ამიტომ ურჩია ამერიკელებს მოეხდინათ ცამეტივე კოლონიების მიერ ამორჩეულ პირთაგან შემდგარი კრება, რათა გამოერკვირათ საქმის მდგომარეობა, ნათლად გამოეხატათ თავიანთ მოთხოვნილებანი და შემდეგ გადაეწყვიტათ—თუ როგორ დაეცვათ თავისთავი.

1774 წელს ფილადელფიაში შესდგა კრება (კონგრესი). აქ შეიკრიბენ ამერიკის საუკეთესო წარმომადგენელნი. მათ შეადგინეს „ამერიკის ერის უფლებათა აღწერა“ და ფრანკლინს გაუგზავნეს ინგლისში ინგლისის მთავრობის გადასაცემად.—

* * *

ეს „უფლებათა აღწერა“ შედგენილი იყო რაც შეიძლება ღიად დიდის მოფიქრებით, მოსაზრებით და აუჩქარებლად, ამიტომ მან ინგლისის გონიერ კაცებზედ ღრმა შთაბეჭდილება მოახდინა.

ამ დროს ინგლისში სცხოვრებდა შესანიშნავი

კაცი ლორდი ჩატტამი *). ის დიდს მონაწილეობას
ღებულობდა საქმეებში (წინედ მინისტრადაც იყო).

მან დიდის დაკვირვებით წაიკითხა „უფლებათა
აღწერა“ და დარწმუნდა, რომ ამერიკელთა თხოვნა
ქკუაში მოსავალია, მიიწვია ფრანკლინი და დიდ
ხანს ესაუბრა..

ნათესაობრივი გრძნობა კოლონიებში ინგლისე-
ლებისადმი ჯერ კიდევ არ გამქრალა სრულიად.
თუ რომ ინგლისი დაუჩქარებს ახალშენებისათვის
ევროპიელ ინგლისელთა თანასწორი უფლებანი
აღადგინოს, იმ შემთხვევაში მორიგება კიდევ შესა-
ძლებელია. — მაგრამ დარწმუნებული ბრძანდებოდეთ,
რომ ამერიკელნი არავითარი წვრილმანი რაშეების
დათმობით არ დაკმაყოფილდებიან. ისინი იმდენად
თავის დღეში არ დაიმკირებენ თავს, რომ ინგლი-
სის მონები შეიქმნენ“ — გამოესაუბრა ფრანკლინი
ლორდ ჩატტამს.

ამერიკის საქმეების გარჩევას ლორდი ჩატტამიც
დაესწრო. მან დიდხანს ილაპარაკა ინგლისელებისა
და ამერიკელების ერთმანეთთან მორიგების შესახებ;
ეცადა გონს მოეყვანა მართებლობა, რათა გამოეჩმო
ამერიკიდგან ჯარები; თვითონ ამერიკელები ეცნათ
მკვიდრ ძმებად და თანამოქალაქეებად, ხოლო იმ
გვარი მმართველობა კი უარეყო, როგორსაც დღე-
მდე უწევდა ამერიკელებს.

ლორდის მეცადინეობამ უქმად ჩაიარა.

---

*) ინგლისის თავადებს უწოდებენ ლორდებს.

— „მს სიტყვა ამერიკელის შედგენილია და არა ინგლისელი ლორდისა! მე არ ვიქნები შემცდარი რო ვსთქვა: „ეს სიტყვა შეადგინა აქ დამსწრე ინგლისის დაუძინებელმა მტერმა“ — შეჰყვირა მას მეორე ლორდმა; თანაც თვალს არ აშორებდა ფრანკლინს, რომელიც მოსულიყო მოესმინა, თუ რით გათავდებოდა სხდომა.

— სიტყვა მე მეკუთვნის და რამდენადაც თქვენ არ გექაზნიკებათ იმდენად მოვალედ ვრაცხ ჩემს თავს გავიმეორო იგი და კიდევ ყოველი პასუხი ვაგო მის გამო. მაგრამ პირდაპირ ვაცხადებ: დღეს რომ მინისტრად ვიყო და მონდობილი მქონდეს კოლონიებთან ჩვენი დავა დავაბოლოო, მე სრულიად არ შემრცხვებოდა დარიგება მიმელო იმ კაცისაგან, რომელიც ძლიერ კარგად იცნობს ამერიკელებს, რომელსაც მთელი ევროპა პატივსა სცემს, ძვირად აფასებს მისს ცოდნასა და სიბრძნეს; ვისაც მთელი ევროპა ყველა დროის შესანიშნავ პირთა შორის რაცხს და ვისი სახელიც ძვირად ღირს არა მარტო მისი სამშობლოისათვის, არამედ მთელი კაცობრიობისათვის“. — აღელვებით უპასუხა ლორდ ჩატტამმა.

საუბედუროდ ლორდის აზრი გარჩევის ღირსადაც არ იცნეს.

შემდეგ ამისა ფრანკლინმა მისწერა ამერიკელებს: „მე დავრწმუნდი ინგლისის მმართველთა სრულს უვიცობაში, დავრწმუნდი მათ უსამართლობაში,

კერძობაში, დავრწმუნდი აგრეთვე, რომ ისინი განძრახ უვლიან გვერდს ქვემარტებას... საზიზლარი წარმოსადგენია დღეს მათი უკანონო სურვილი სამი მაღლიანი კეთილ-გონიერი ამერიკელების დამორჩილებისა. დიდხანს შევკურებდი მათ მოქმედებას და დავრწმუნდი, რომ მათ იმოდენი ჰკულის გამჭრიახობაც არ აქვს, რომ ხეირიანად ცხვრის ჯოგს მოუბრონ, არა თუ ადამიანებს. მინისტრები და მათი შეგობრები ჩვენ ამერიკელებს ზიზლით გვახსენებენ, ვითომც სულ სხვა ჯურის ხალხი ვიყოთ და არა იმისა, რომელსაც ევროპიელნი ინგლისელნი ეკუთვნიან“.

* * *

ფრანკლინს ყოველის მხრით აფრთხილებდენ, რომ ერთხელაც იქნება ინგლისელები დააპატიმრებენ მას — ციხეში ჩასვამენ როგორც არეულობის მოთავეს... იგი დარწმუნდა, რომ ამას იქით ინგლისში ვერას გააწყობდა, — უჩხუბრად საქმის დაბოლავება შეუძლებელი იყო... ამასთანავე წერილიც მიიღო ამერიკიდან, რომლით აუწყებდენ ცოლის გარდაცვალებას...

1775 წელს, 20 მარტს ფრანკლინი გავიდა ინგლისიდან... დროც იყო; ფილადელფიაში იგი მივიდა ხუთს მაისს, *) და 19 აპრილს უკვე დაიდვარა ახალშენების სისხლი ინგლისელებთან შეტაკებაში.

*) იმ დროში გემები და რკინის გზები არ იყო. ინგლისიდან ამერიკაში გადასვლას კაცი ეკვსს კვირას უნდებოდა. ახლა იმავე გზას, თუ უფრო ადრე ვერა, ათს დღეში მაინც გაივლი.

ინგლისელ სალდათებმა შეამჩნიეს ხალხის არეულობა მასსაჩუბეტში და მოინდომეს თოფების წართმევა, მაგრამ ხალხმა წინააღმდეგობა გაუწია და პირიქით წაართვა ინგლისელებს რამდენიმე საწყობი თოფ-იარაღისა.

ზაიმართა ონი, ინგლისელებს აზრად ჰქონდათ ამერიკელების სრულიად დამონება, ამერიკელებს კი სრული დამოუკიდებულობის მოპოვება ინგლისთან. ამერიკელი ჯარების მთავარ-სარდლობა იკისრა ნობელმა გიორგი ჯაშინგტონმა.

IX

ამერიკელ ახალშენთა ბრძოლა დამოუკიდებლობისათვის. ფრანკლინი საფრანგეთში.

ფრანკლინი ფილადელფიაში დაბრუნებისთანავე „კონგრესის“ წევრად იქმნა ამორჩეული.

1776 წელს, 4 ივლისს „კონგრესმა“ გამოსცა განცხადება, რომელშიაც ინგლისის ცამეტზე კოლონია ინგლისთან დამოუკიდებლობას აცხადებდა. ჯერ ეს განცხადება რამდენიმე პირმა შეადგინა (მათ შორის ფრანკლინიც იყო); შემდეგ იგი განსახილველად „კონგრესს“ წარმოუდგინეს.

„კონგრესმა“ ეს განცხადება მოიწონა, მაგრამ ერთმა წევრთაგანმა მაინც საჭიროდ 'ცნა: აქ სიტყვა ჩაემატებიათ, იქ—მოეკლოთ, ესა და ეს სიტყვა შეეცვალათ, ის — სულ ამოეშალათ... ამ საგანზედ კა

მათობას დასასრული არ მიეცა. ფრანკლინი დიდხანს იყო გაჩუმებული. ბოლოს წამოაღვა. მისს ადგომაზე კონგრესში სრული სიჩუმე ჩამოვარდა, რომ ყურადღებით მოესმინათ პატივცემული მოქალაქისათვის. —

ფრანკლინმა სთქვა: „მეშლაპეს სურდა გაეხსნა სახელოსნო და მოიწვია თავისი მეგობრები იმის გამოსარკვევად, თუ როგორი მხატვრობა (вывѣсна) დაეკეთა დუქნის წინ გამოსაკიდალ?

თვითონ დასძინა: „მე ვფიქრობ, დავახატვინო ჯერ შლაპა და შემდეგ წავაწერიო „მეშლაპე ჯონტომსონი ნაღდ ფულად აკეთებს შლაპებს.““

მართმა მეგობარმა შენიშნა: „რა საჭიროა მოვიხსენიოთ აქ „ნაღდ ფულად,““ ამას მყიდველი შეურაცყოფად მიიღებს, ვითომც თვითეულს მათგანს ნისიად ანუ მუქთად სურდეს საქონლის გატანა.“

ამოშალეს სიტყვები: „ნაღდ ფულად“. —

მეორემ სთქვა: „რა საჭიროა გამეორება. „მეშლაპე, აკეთებს შლაპებს“. „რასაკვირველია მეშლაპე შლაპებს აკეთებს და არა წაღებს!“

—მართალი ხარ: „აკეთებს შლაპებს“ — მეტი სიტყვებია“ — ძიუგო მებატრონემ. მხატვრობაზედ დარჩა: მეშლაპე „ჯონ ტომსონი და დახატული შლიაპა.““

— ზანა სულ ერთი არ არის მყიდველისათვის, ვინც უნდა აკეთებდეს შლაპებს — ტომსონი თუ არა ტომსონი? იმას შლაპა კი ეშოვებოდეს და“.

სიცილით წარმოსთქვა ვილაცამ.

— „ესეც მართალია! მაშ მხატვრობაზედ დარჩება დახატული შლიაპა და წარწერა „მეშლიაპე.““

— „თუ კი შლიაპა დახატული იქნება, წარწერა რალა საჭიროა?“

— „თუ კი წარწერილია „მეშლიაპე“ — შლიაპის დახატვა რა საჭიროა?“

— ერთხმად წამოიძახა ორმა მეგობარმა სხვა ზ სხვა კუთხილდგან.

— „ბატონეო! მხატვრობაზედ აღარაფერი დაგვრჩა“ — წამოიძახა მეპატრონემ.

მაი თუ ჩვენს განცხადებასაც ასე მოუვიდეს. კრებას გაეცინა... განცხადება მიღებულ იქმნა შეუცვლელად.

* * *

ძოლონიებთან საბრძოლველად ინგლისი გაწვრთნილ ჯარს აგზავნიდა. — ამერიკელებს კი შეეძლოთ გამოეყვანათ ახალშენთაგან შემდგარი დაუწყობელი რაზმები — სამხედრო საქმეში გამოუცდელნი და თან ცუდად შეიარაღებულნი — უბრალო „მელიცა“... ამის გამო ახალშენების საქმე პირველ ხანებში ცუდად მიდიოდა, მაგრამ ისინი სულით ძლიერნი იყვნენ და — არა სცხრებოდნენ...

შრანკლინს მინდობილი ჰქონდა მოლაპარაკება გაემართა ამ საქმის შესახებ უცხო სახელმწიფოებთან: აეხსნა მათთვის, თუ რისთვის გაიმართა ბრძოლა, აღედრა მათში თანაგრძნობა კოლონიებისადმი;

მოეკრიბა კოლონიებში სამსახურისათვის სამხედრო საქმის მცოდნე კაცები, ყყიდა და შემოეტანა თოფ-იარაღი...

მან ისევ მიიღო ფოსტა-ტელეგრაფის გამგეობა. საფოსტო საქმის კარგად მოწყობა ომიანობის დროს სახუმრო როდია.

* *

კოლონიების აჯანყება სამართლიანი იყო და ამიტომ საზოგადო თანაგრძნობას იწვევდა. ამერიკის ჯარებს თან და თან ემატებოდა „კოლონტერები“ *) უცხო ქვეყნებიდან... ყველაზე მეტი კი საფრანგეთიდან.

კოლონიებს მაინც ძალიან ეძნელებოდათ ომის ატანა. მიუცილებელი საჭირო იყო, ამერიკას რომელიმე მძღავრს სახელმწიფოსთან კავშირი დაეჭირა.

ზადანწყვიტეს ამოერჩიათ ვინმე სანდო პირი და გაეგზავნათ საფრანგეთში, რომელსაც რამდენიმე ხანი უნდა დაეყო იქ, გადაეხედ-გადმოეხედა იქაურობისათვის და დაკვრებოდა — შეიძლება თუ არა მისგან შემწეობის აღმოჩენა.

ვინ უნდა გაეგზავნათ? ამოჩეულ იქმნა ისევ ფრანკლინი. ამ დროს იგი 70 წლისა იყო, მაგრამ მასში ჯერ კიდევ ცხოველი იყო სურვილი სამშობლოსათვის სამსახური გაეწია.

1776 წ., 21 დეკემბერს ფრანკლინი საფრანგეთის სატახტო ქალაქში — პარიზში ჩავიდა. იგი დაბინავდა

*) თავისის ნებთ ჯარში შესულ აცხა ეწოდება კოლონტერი

პარიზის ცროს მიყრუებულს კუთხეში... მაგრამ მისი ჩამოსვლა გამოცხადებული იყო პარიზის ყველა გაზეთებში. მან დიდი ხანია მიიქცია განათლებული საზოგადოების ყურადღება: მისმა სამართლიანმა, დაურიდებელმა და სრულიად ღირსეულმა ყოფაქცევამ ლონდონში, მისმა მეცნიერულმა ნაწარმოებმა დიდი ხანია მოუპოვეს მას საზოგადო პატივისცემა. —

საფრანგეთში, ჩამოსვლის თანავე, მან ყველასი გულში მიიზიდა. მათაც კი არ შეეძლოთ არ ეგრძნოთ ზედ გავლენა მშვენიერის მოხუცისა, მისის დიადის სულისა, ღრმა ქკუისა და შესანიშნავი გამოცდილებისა, რომელნიც მან დაძაინც ამერიკელებთან არ იყვნენ გაწყობილნი. ყველა აღტაცებაში მოდიოდა მისი პატიოსანი, პირდაპირი და სამართლიანი ლაპარაკით, რომელშიაც ის იცავდა თავისი ერის უფლებას, თავისუფლებას და დამოუკიდებლობას. ყველგან დიდს პატივდებით ღებულობდნ ხალხი აღტაცებით ეგებებოდა მას ქუჩებში.“

მაშინდელი დროის მდიდარნი და გამოჩენილნი კაცები ფუფუნებას ძლიერ ეტანებოდნ. საშვალ შეძლების კაცებიც უდგენ მათ... კონტავობა უმაღლეს ხარისხამდე იყო განვითარებული. ქუჩებში წარა-მარა დატრიალდნ კონტად მორთულნი კაცები და კოპწიად მოკაზმულნი ქალები პუდრით შეფირფლულ პარიკებში და ხავერდის ოქრო-ქსოვილს კაბებში. ამ ოქროთი დაფერილ ხალხში არ შეიძლებოდა არ შეგენიშნათ მოხუცი ლამაზად უკან გადავარცხნილი ქალარა თმით, უბრალო - ფართო კიდუ-

რებიანი შლიაპით, შავი მაუდის ტანისამოსში...

მას ყველა მორიდებით ჩამოუდგებოდა ხოლმე გზიდგან და სალაშს აძლევდა.

— „ფრანკლინი! პატივცემული ფრანკლინი!“ — უჩურობდნენ მშობლები თავიანთ შვილევს. — „შეხედეთ მას ბავშებო, შეხედეთ...“

— „ამან მოსტაცა ზეცას ელვა და სამშობლოის შემავიწროებელთ უფლება (უფროსობისა)“ — ლაპარაკობდნენ მაზედ.

სათრანგეთის მართებლობა დიდ ხანს ვერ ბედავდა სხვის საქმეში ჩარევას. იგი შიშობდა ინგლისთან ომი მარტო მას არ დასტეხოდა თავზედ... მაგრამ ფრანკლინმა მალე დაარწმუნა სათრანგეთის მართებლობა, რომ „კოლონიისტები“ ძლიერნი მოკავშირენი არიან, რის შემდეგ სათრანგეთში დაუყონებლივ გაუგზავნა ამერიკის კოლონიებს მისაშველებლად ფლოტი, იარაღი და ჯარი...

ფრანკლინი ამერიკელების ელწათ დარჩა სათრანგეთში. შეკნებულმა ინგლასელებმა ლაპარაკი ჩამოაგდეს ზავის შესახებ. . ფრანკლინს კაცები მიუგზავნეს... ბოლოს 1783 წ. ფრანკლინმა და ამერიკის ცამეტი კოლონიის ვექილმა ხელი მოაწერეს ინგლისთან ზავის პირობაზედ. ინგლისმა იცნა თავისი კოლონიები (ამერიკაში) „დამოუკიდებელ სასელქშიფოდ...“

X

როგორ მოეწყო დამოუკიდებელი კოლონიები.

ზავის ჩამოგდების შემდეგ ფრანკლინი სწერდა

ამერიკაში: „ნება მიბოძეთ დღეს ჩემს თავზე ვილაპარაკო, . არა ვგონებ, რომ ამ საგანზედ ლაპარაკით ხშირად თავს გაბეზრებდეთ. 78 წლისა კაცი ვარ. საშინელმა ავადმყოფობამ ესეც არის ბოლო მოუღოს ჩემს ძაღლონეს..“

ის თხოულობდა სამშობლოში დაბრუნების ნება მიეცათ. როცა დაბრუნების ნება მიიღო, ფრანკლინი გამოეწყო გასამგზავრებლად.

შილაღელფიაში მას აღტაცებით მიეგებენ. დიდძალი ხალხი მოგროვდა მისდა შესახვედრათ. ქუჩები სულ გაქედალი იყო ხალხით. ხალხმა ნაპირზედ ჩამოსვლა არც კი აცალა, ისე მოიტაცა იგი; აიყვანეს ხელში და ისე დიდის ამბებით გაატარეს იგი.

ასტყდა ყოველი მხრივ ზარის რეკა, თოფის სროლა... ამგვარის პატივით მიიყვანეს მოხუცი თავის სახლამდე.

ყოველი მხრიდან მას გამარჯვებას ულოცავდნენ . მოდიოდნენ მასთან საალერსოდ საბაასოდ... ყველაზედ უწინ ინახულა და მიულოცა მას გამარჯვება ცნობილმა გ. ვაშინგტონმა

აქაც არ დაცხრა დიადი მოხუცი. ამერიკელებმა მთელის ქვეყნის წინაშე აღიარეს მათი დამოუკიდებლობა.,. ეხლა მათთვის საჭირო იყო ახალი ცხოვრება კარგად მოეწყობათ.. საჭირო იყო „ახალი სხეული“ — „სათვის“ მიეცათ მტკიცე წყობილება და დაედგინათ მასში წესრიგი.“

ამ მიზნით მოიწვიეს „დამფუძნებელი კრება“... ამ კრებაში ამორჩეულ იქმნა „ამერიკის საუკეთესო

პირნი“... მასში არ შეიძლებოდა არ ყოფილიყო ფრანკლინიც.

ადვილი საქმე არ ედოთ წინ. დიდი დავა ასტყდა. ფრანკლინი ჩვეულებრივ დამშვიდებით მოისმენდა ყველას აზრს და მხოლოდ მაშინ, როდესაც ყველა დაასრულებდა თავისას, ადგებოდა და იტყოდა უბრალო ამოცანას. ამიტომ მას დიდი გავლენა ჰქონდა კამათობაზე. მისი მოახერხება ყველას შესათვისებლად მეტიც მეტად გამოდგა... როცა „დამფუძნებელ კრებამ“ დაამთავრა თავისი მეცადინეობა, ფრანკლინმა ახალ წეს-წყობილებას, ქება შეასხა ვითარცა „ამომავალს მზეს“ —

თვითოვეული კოლონია წარმოადგენდა თითქო განცალკევებულ სახელმწიფოს — „შტატს.“ რომელსაც მართავს ამორჩეული კაცები და არჩეული გუბერნატორი ისე როგორც მათ სურთ. ყველა შტატები კი ერთად ერთს შეუწყვეტელს კავშირს შეადგენენ ამ სახელწოდებით: „ჩრდილოეთ ამერიკის შეერთებულ შტატებს“ კავშირის საზოგადო საქმეებს ეგრედ წოდებული კონგრესი განაგებს.

იგი შესდგება ცხელია შტატების მიერ არჩეულ პირთა ორი კრებისაგან („სენატი“ ზე „წარმომადგენელთა პალატა“) ისინი გამოსცემენ ანკარგულებებს ზე კანონებს. უმთავრესი მეთვალყურეობა მასზედ რომ ცხოვრება მიმდინარეობდეს კანონისა და დადგენილის წესრიგის თანახმად, ეკუთვნის თავმჯდომარეს — შეერთებული შტატების „პრეზიდენტს“ რომლის არჩევანი მოხდება ყოველ ოთხს წელიწადში ერთხელ...

პირველ პრეზიდენტად ამორჩეულ იქმნა გიორგი
ვაშინგტონი (იხ. 86 გვ.)-

„ჩრდილ იეთ ამერიკის შეერთებული შტატები“
დღემდე არსებობენ იმ განსხვავებით, რომ მოხსენე-
ბულს ცამეტს შტატს კიდევ სხვა ჰევრიც მიემატა.
დღეს იგი წარმოადგენს მთელს დედამიწის ზურგზედ
ულონიერესს და უმდიდრესს სახელმწიფოს. —

XI

უკანასკნელი დღენი ფრანკლინისა

ქმნაირად ფრანკლინს ბედმა არგუნა იშვიათი
ბედნიერება—დაინახა იმ საქმის კეთილად დაგვირგვი-
ნება, რომელსაც მან შესწირა თავისი ნახევარი
სიცოცხლე, მიეცა სასურველი დასასრული... იგი
აღსრულდა

— და დიდებულმა იმა მოხუცმა
შორს გამჭვრეტელი დახუჭა თვალი,
შეასრულა რა სისწორით ყველა,
ამ ქვეყანაში რაც ჰქონდა ვალი!

უკანასკნელი ორი წელიწადი თავისი სიცოცხლისა
მან საშინელს ავადმყ აუობაში გაატარა

— რომ შევეერთოთ ამ ორი წლის ყველა წუთები,
რომელნიც მან უტანჯველად გაატარა, არ შეგვი-
დგება სრულათ არც ორი თვე—სწერდა მოწამე
მისის უკანასკნელის დღეებისა.—მაგრამ ყველა მწუ-
ხარებას გაუჯავრებელად და უსაყვედუროდ იტანდა;
ოდნად თუ კი შეეძლო მეცადინეობდა: შეინახა

კულისა და სულის სრული სიფხიზლე უკანასკნელ განტევებამდის.

* *
*

ფრანკლინის მიერ დაარსებული იყო „წაჩვთა მონობასაგან განთავისუფლების საზოგადოება“ მიუხედავად მძიმე ავადმყოფობისა მან რამდენიმე წლის წინედ სიკვდილამდის ხელი მოაწვია როგორც საზოგადოების თავმჯდომარემ, კონგრესისადმი თხოვნაზე („პეტიცია“), რომელშიაც მონობის მოსპობას ითხოვდა.

— ყოველი ადამიანი ერთი ღმერთის გაჩენილია — ნათქვამი იყო ამ თხოვნაში. — ყველა ერთნაირად შეადგენს მისი ზრუნვის საგანს, ყველას ერთნაირი ნება აქვს თავისუფლებაზედ და ბედნიერებაზე. ამას უნდა სცნობდენ ამერიკელები. ამიტომ მათი მოვალეობაა — ყოველი კანონიერი საწვალეობა იხმარონ მონობის მოსასპობად. თავისუფალ სახელმწიფოში მონობა საზიზღარი სანახავია.

ამ თხოვნამ გაცხარებული კამათობა გამოიწვია, მაგრამ კონგრესმა, ფრანკლინის თხოვნის საპასუხოდ მაინც ნება დართო თვითოვლს შტატს თავიანთ საზღვრებში ზომები მიეღო მონობის შესამსუბუქებლად და მოსასპობად; აღუკრძალა აგრეთვე ახალი მონების ყიდვა უცხო მხარეში და მათი მოკვანა შეერთებულ შტატებში...

ნამეტურ ცხარე სიტყვა მონობის დასაცველად წარმოსთქვა ვინმე ჯეკსონმა .. მომაკვდავმა ფრანკლინმა პასუხად დაუწერა მშვენიერი, ძლიერი სტატია, რომელშიაც ამ ჯეკსონის სიტყვა ათანასწორებდა ნახევრად ველური მცობის თათრის სიტყვა.

სთან, რომელიც ვითომ ქრისტიანე, მონებს ჰყიდდა იგი დაბეჭდილი იყო პენსილვანიის გაზეთში თვრა მეტი დღით წინ ფრანკლინის ჰიკვდილამდე.

ტყუილად არა სწერდა ვაშინგტონი ავადმყოფს მოხუცს:

— „თქვენ ყველას უყვარხართ! რადგან ადამიანი-სათვის მუდამ კეთილი გსურთ; თქვენი ნიჭიერება აკვირვებს მათ: სამშობლოსაღ კეთილისადმი სიყვარულისათვის თქვენ ყველა დიდს პატივსა გცემს“...

სალამოს 17 აპრილს, 1790 წლისა, ავადმყოფი ფრანკლინი სთხოვდა თავის ქალს ლოგინი კარგად დაეგო.

მინდა მშვიდობიანად მოვკვდე—დაუმატა მან.

ძალმა დაუწყო ლაპარაკი, რომ ის კიდევ იცოცხლებს და ..

— არა მაქვს იმედი—უპასუხა ფრანკლინიმა.

თერთმეტ საათზედ იგი გარდაიკვალა.

ის მოკვდა 84 წლისა და სამის თთვისა.

ფრანკლინის გასვენებაზედ შეიკრება ურიცხვი ბრბო ხალხისა. შეერთებულ შტატების კონგრესმა ერთის თვის გლოვა დაადგინა, რომ პატივი ეცათ მოქალაქისათვის, რომელმაც თავისი შრომით ღირსეულად ემსახურა მეცნიერებას, თავისუფლებას, მამულს“

„და მთელს კაცობრიობას“—დაუმატებთ ჩვენ. ყრანკლინის ხსოვნა პატივით იხსენიება შორს—ამერიკის საზღვარ გარეთ. არაა ისეთი განათლებული მხარე ქვეყანაზედ, სადაც მისი სახელი დიდის პატივით არ იხსენიებოდეს.